

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการทบทวนวรรณกรรม

ในบทนี้ผู้วิจัย ขอนำเสนอวรรณกรรมและผลงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กับ การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยแยกเป็นหัวข้อตามลำดับต่อไปนี้

- 2.1 ความหมาย
- 2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- 2.3 ทบทวนวรรณกรรม และผลงานที่เกี่ยวข้อง
- 2.4 กรอบแนวคิดการศึกษา

2.1 ความหมาย

2.1.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

J Gordon Nelson แห่งมหาวิทยาลัย Waterloo ได้ให้คำจำกัดความและคุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังนี้ (“The Spread of Ecotourism: Some Planning Implications” Environment Conservation, vol21:255) ได้อธิบายว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งนักอนุรักษ์วิทยาและนักท่องเที่ยวสนใจทำงานร่วมกัน เพื่อสงวนคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันจะช่วยปกป้องการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะมุ่งเน้นการส่งเสริมและการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็เป็นกลวิธีที่สำคัญในการคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยา ในปัจจุบันคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะใช้ได้เกือบทุกสิ่ง ซึ่งเป็นตัวเชื่อมระหว่างการท่องเที่ยวกับสภาพธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อธิบายอย่างแคบๆ ได้ว่าเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ส่วนในความหมายที่กว้าง จะเป็นการรวมวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมท้องถิ่นในฐานะที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกลยุทธ์ใหม่ของการท่องเที่ยวที่จะสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งถูกมองว่าเป็นแรงผลักดันใหม่ ซึ่งจะให้ประโยชน์ทั้งธรรมชาติและจุดหมายปลายทางของการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Ecotourism หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรม

อย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำลายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่มีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่นเพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณและสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น อีกทั้งยังช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นด้วย

จะเห็นว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์จะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ (Learning) และการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความประทับใจ และประสบการณ์จากกิจกรรมดังกล่าวด้วย

ศูนย์วิจัยป่าไม้(2538)ได้แบ่งกลุ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ

1. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่การเดินป่า (Hiking/ Trekking) กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ (Nature education) กิจกรรมส่องสัตว์/ดูนก (Animal/Bird watching) ฯลฯ
2. กิจกรรมท่องเที่ยวประเภทชื่นชมธรรมชาติ เช่นการชมทิวทัศน์ในบรรยากาศที่สงบ และ
3. กิจกรรมท่องเที่ยวประเภทตื่นเต้นผจญภัยทำพายุกับธรรมชาติ ได้แก่กิจกรรมประเภทไต่เขา(Rock/Mountain climbing) กิจกรรมล่องแพยาง/ไม้ไผ่ (White water rafting) กิจกรรมเครื่องร่อนขนาดเล็ก (Hang glider) ฯลฯ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยนักท่องเที่ยวจะได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ทั้งทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ รวมทั้งท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย

2.1.2 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism)

Commission on Environment and Development / Brundtland Committee (NINA-NIKU 1995) ได้อธิบาย การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน คือแนวความคิดที่ถูกต้องคือการท่องเที่ยวที่ได้รับการจัดระเบียบอย่างดี จนกระทั่งทำให้ทรัพยากรดั้งเดิมที่เราใช้ประโยชน์ในปัจจุบันนี้ สามารถสืบต่อถึงรุ่นลูกหลาน โดยยังคงคุณค่าเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง การท่องเที่ยวธรรมชาติ คือศัพท์ที่ใช้กับกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งมุ่งสัมผัสธรรมชาติและชื่นชมทัศนียภาพ การท่องเที่ยววัฒนธรรม เป็นศัพท์ซึ่งหมายถึงการท่องเที่ยวอันเกี่ยวเนื่องกับอนุสรณ์ทางวัฒนธรรมหรือสถานที่แห่งประวัติศาสตร์ โดยเน้นการศึกษาทางด้านจิตใจ

2.1.3 การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

นายจักรมณฑ์ ผาสุกวนิช แถลงว่า ผลจากการประชุมประจำปี 2546 ซึ่งจัดผ่านไปเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2546 ช่วยให้ได้ข้อเสนอแนะที่สำคัญต่อแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็น 1 ใน 4 วาระแห่งชาติหลายประการ โดยผู้เข้าร่วมสัมมนามีความเห็นร่วมกันว่าจะต้องมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องทำควบคู่ไปกับวาระแห่งชาติอีก 3 เรื่อง ได้แก่ การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การแก้ไขปัญหาความยากจน และการพัฒนาทุนทางสังคมสำหรับข้อเสนอที่ได้รับจากการประชุมกลุ่มย่อย 4 กลุ่ม สรุปได้ดังนี้

1. การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องให้เศรษฐกิจมีการเติบโตอย่างมีคุณภาพ โดยมีการปรับโครงสร้างการผลิตให้มุ่งเน้นในเชิงการแข่งขัน และการเปลี่ยนแปลงของโลกรวมทั้งปรับเศรษฐกิจเข้าสู่การใช้ฐานความรู้ ประเทศไทยต้องยกระดับการพัฒนาจากการพึ่งตัวทางเศรษฐกิจ มาเป็นผู้นำในระดับภูมิภาคให้ได้ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ การมีธรรมาภิบาลในทุกภาคส่วนของสังคม และการมีโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมและกระจายอย่างทั่วถึง พิจารณาใช้กลไกและเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่เหมาะสม และที่สำคัญต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้ประกอบการให้มุ่งมั่นที่จะเผชิญกับการแข่งขันที่พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก

เศรษฐกิจมีการเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ โดยสร้างให้เศรษฐกิจไทยมีรากฐานที่แข็งแกร่งทั้งธุรกิจขนาดใหญ่และระดับรากหญ้า เร่งดำเนินการยกระดับความสามารถในการแข่งขันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมการส่งออกให้พึ่งพิงวัตถุดิบในประเทศมากขึ้น การใช้ประโยชน์จากการเปิดเขตการค้าเสรีอาเซียนและภูมิภาคลุ่มน้ำโขง รวมทั้งควรสนับสนุนนโยบายรัฐบาลในการช่วยเหลือประชาชนระดับรากหญ้า เพื่อให้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนให้มากที่สุด เศรษฐกิจมีการกระจายความมั่งคั่งอย่างเป็นธรรม โดยประชาชนสามารถเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมกัน และมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง โดยเห็นว่า ควรสนับสนุนนโยบายรัฐบาลที่ส่งผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น โครงการคอมพิวเตอร์เพื่ออาหาร จะช่วยทำให้ประชาชนมีโอกาสรับรู้และเข้าถึงเทคโนโลยีได้มากที่สุด เพื่อทำให้เกิดความสามารถในการแข่งขันและควรมีการขยายโครงการธนาคารหมู่บ้านให้ทั่วถึง ซึ่งจะช่วยให้คนในประเทศสามารถพึ่งตนเองได้และการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน จะช่วยสร้างโอกาสให้คนจนมากขึ้น

2. การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน ควรจะต้องมี การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม เน้นการสร้างคนให้มีความรู้ มีจิตสำนึกและพฤติกรรมที่สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน และเตรียมความพร้อมในการคุ้มครองช่วยเหลือคนที่อาจจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน การพัฒนาและใช้ทุนทางสังคม โดยเน้นการนำทุนทางสังคมทั้งที่เป็นทุนมนุษย์ทุนที่เป็นสถาบัน ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ที่มีอยู่หลากหลายในสังคมมาสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเร่งประเมินสถานภาพทุนทางสังคมในมิติต่าง ๆ โดยให้มีการจัดทำกรอบตัวชี้วัดการพัฒนาทุนทางสังคมควบคู่กับการจัดทำมาตรฐานเทียบเคียง (Benchmarking) ในด้านต่างๆ ที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การกำหนดกลไกการจัดการและการดำเนินงานอย่างเป็นเครือข่ายได้เหมาะสมในแต่ละระดับ

การบริหารจัดการทางสังคมที่ดี โดยเน้นการปฏิรูปกลไกที่มีอยู่และการพัฒนาระบบ ติดตามประเมินผลที่ดี โดยพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ เน้นการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ โดยสนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน รวมทั้งสร้างระบบการจัดการ โดยเฉพาะระบบงบประมาณและระบบประเมินผลงานที่มุ่งคุณภาพ บูรณาการและบูรณาภิบาลในทุกระดับและขั้นตอน

3. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผู้เข้าร่วมสัมมนาได้เสนอ แนวทางการดำเนินงาน ด้านการบริหารจัดการ เพื่อจัดสัดส่วนในการใช้เพื่ออุปโภคบริโภค การผลิตและการบริการ และเพื่อการอนุรักษ์ โดยเห็นว่าภาครัฐ ควรเปลี่ยนแนวคิดและปรับบทบาทในการบริหารจัดการ มาเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวก เพื่อให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามาสร้างวิสัยทัศน์ร่วม และพลังร่วมพร้อมทั้งปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริโภคหรือการผลิต ให้ลดการใช้ทรัพยากร และการก่อมลพิษผสมผสานและบูรณาการการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้าไว้ในพัฒนาด้านอื่น ๆ ของทุกหน่วยงาน รวมทั้งควรแก้ไขกฎ ระเบียบ อันเป็นอุปสรรค เพื่อจ้างองค์กรพัฒนาเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในกิจกรรมที่เชื่อมโยงไปถึงกาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้มากขึ้น ตลอดจนเพิ่มการพัฒนาทางด้านการเมืองและการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการเข้าไว้ในกรอบแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวทาง ด้านการฟื้นฟู เพื่อคืนธรรมชาติให้แก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกนำมาใช้ทั้งทางตรง และที่ได้รับความกระทบทางอ้อม ควรกำหนดพื้นที่ในการฟื้นฟูสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม รวมทั้งจัดเขตการใช้ที่ดินให้ชัดเจน ตลอดจนกำหนดมาตรฐานในการประเมินคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นที่น่าเชื่อถือ

4. การพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย ที่ประชุมเห็นว่าควรมีการพัฒนาพัฒนาดัชนีชี้วัดใน 3 มิติ ได้แก่ (1) ดัชนีชี้วัดการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ที่สามารถสะท้อนถึงความเข้มแข็งและคุณภาพของระบบเศรษฐกิจและการผลิต ทั้งการเติบโตที่มีเสถียรภาพและคุณภาพ สามารถวัดระดับการกระจายการพัฒนาและการพึ่งพาต่างประเทศ ตลอดจนชี้ถึงการพัฒนาเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งธรรมาภิบาลภาคเอกชน (2) ดัชนีชี้วัดพัฒนาสังคม ที่สะท้อนถึงการพัฒนาศักยภาพคน ระบบการคุ้มครองทางสังคม และทุนทางสังคม (3) ดัชนีชี้วัดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สะท้อนถึงระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านการจัดตั้งกลไกการดำเนินงาน เสนอให้จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาพัฒนาพัฒนาพัฒนาที่ยั่งยืน ขึ้น ภายใต้คณะกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งจัดตั้งองค์การอิสระเพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล(www.nesdb.go.th , สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)

สรุปการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง ความสมดุลทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยที่สังคมยั่งยืนจะต้องเป็นสังคมที่มีความสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินทั้งทางด้านอาชญากรรมและด้านอุบัติเหตุ สุขภาพ การศึกษา ชีวิตความเป็นอยู่ ทางด้านเศรษฐกิจยั่งยืนจะดูจากการกระจายรายได้ การลงทุน การออม การบริโภค สำหรับสิ่งแวดล้อมยั่งยืน จะต้องมีการรักษาธรรมชาติคงอยู่ด้วยความอุดมสมบูรณ์ โดยดูจากอากาศ มลพิษ ขยะ ความสมบูรณ์ของป่าไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำ

2.1.4 อุทยานแห่งชาติ (National Park)

คือที่ดินที่ได้กำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติตาม พรบ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาตรา 6 : เมื่อรัฐบาลเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดที่มีสภาพธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมเพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและรื่นรมย์ของประชาชน ก็ให้อำนาจกระทำได้โดยประกาศพระราชกฤษฎีกา และให้มีแผนที่แสดงแนวเขตแห่งบริเวณที่กำหนดนั้นแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว บริเวณที่กำหนดนี้เรียกว่า “อุทยานแห่งชาติ” (สุรพล ศรีวิทยา :2545 หน้า 48)

อุทยานแห่งชาติ คือ พื้นที่ประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญทางระบบนิเวศวิทยา ซึ่งมีความสวยงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ว่าจะเป็นทัศนียภาพอันงดงาม น้ำตก ถ้ำ และภูเขาหรือดอกไม้และสัตว์นานาชนิดที่มีความสำคัญยิ่ง อุทยานแห่งชาติของประเทศไทยถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายมากมาย สำหรับแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้แล้ว ยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ที่มีคุณค่าในเชิงวิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ และเชิงนิเวศวิทยา อุทยานแห่งชาติ

ของไทยส่วนใหญ่ถือเป็นแหล่งที่มีความสำคัญทั้งทางความสวยงามทางธรรมชาติแลประวัติศาสตร์ ความสวยงามทางธรรมชาติ ภูมิประเทศ หรือภูมิศาสตร์ของอุทยานแห่งชาตินี้ เป็นที่ประจักษ์ต่อทั้งผู้มาเยือนจากในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งสิ่งที่ปรากฏต่อสายตาของนักท่องเที่ยวทั้งหลายนี้ เป็นคำอธิบายในตัวเองได้เป็นอย่างดี

หากพิจารณาอุทยานแห่งชาติในแง่ของการเป็นพื้นที่อนุรักษ์แล้ว ถือว่ามีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการรักษาเสถียรภาพเชิงนิเวศวิทยา และการอนุรักษ์ในความหลากหลายด้านชีววิทยา พื้นที่อนุรักษ์เหล่านี้ ยังเป็นสถานที่ที่พิเศษสุดสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นแหล่งความรู้ทางการศึกษาอีกด้วย ถึงปัจจุบันนี้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้จัดตั้งอุทยานแห่งชาติไปแล้วทั้งสิ้น 103 แห่ง พื้นที่ประมาณ 32.93 ล้านไร่ และเตรียมการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติเพิ่มเติมอีก 45 แห่ง พื้นที่ประมาณ 12.97 ล้านไร่ รวมเป็น 148 แห่ง พื้นที่ประมาณ 45.90 ล้านไร่

เนื่องจากความจำเป็นในการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากร ที่มีความหลากหลายทั้งในด้านชีวภาพ และระบบนิเวศ ที่อยู่ภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติมีความสำคัญอย่างมากนี้เอง จึงทำให้พื้นที่อุทยานแห่งชาติของไทยถูกประกาศให้ครอบคลุมพื้นที่กระจายอยู่ทุกภาค ทั้งจากยอดเขาที่สูงสุดของประเทศอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ไประดับความสูงมาถึงที่ต่ำลงไปถึงปากแม่น้ำ เช่น อุทยานแห่งชาติลำน้ำกระบุรี ต่อไปถึงชายทะเลและจนถึงกลางทะเล เช่น อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ สำหรับความหลากหลายด้านชนิดพันธุ์และพันธุกรรม จริงอยู่ที่ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับพันธุ์พืชและสัตว์ของไทยเรายังมีอยู่จำกัดมาก จนบางครั้งเป็นผลให้การจัดการธรรมชาติและทรัพยากรนั้น ๆ บกพร่องไป อย่างไรก็ตาม จากการอนุรักษ์แหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของชนิดพันธุ์ และพันธุกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นไว้ ในเขตอุทยานแห่งชาติทั่วประเทศ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชจึงได้สร้างความมั่นใจให้แก่ลูกหลานของไทยว่า ชนิดพันธุ์ป่าต่าง ๆ ของไทยได้รับความคุ้มครองไว้ระดับหนึ่งแล้วพร้อมกันนั้น ก็ได้ทำการส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยค้นคว้าทางวิชาการควบคู่กันไป ด้วยความหวังว่า สักวันหนึ่งประเทศไทย ของเราจะได้มีความพร้อม และสามารถนำธรรมชาติและทรัพยากรชีวภาพที่เราอย่างหลากหลายมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป ธรรมชาติและทรัพยากรที่มีค่าในเขตอุทยานแห่งชาติของไทยอีกประเภทหนึ่ง คือ สิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยธรรมชาติ มีความโดดเด่นเป็นหนึ่งเดียวของโลก หรือที่เรียกว่า ธรรมชาติและทรัพยากรที่มีเอกลักษณ์ทางธรณีสัณฐาน เช่น สุสานหอย 75 ล้านปี ที่อุทยานแห่งชาติหาดนพรัตน์ธารา - หมู่เกาะพีพี เขาตะปู ณ อุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา ถ้ำหินงอกหินย้อย ที่วิจิตรตระการตา ณ อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ หาดหินงาม ณ อุทยานแห่งชาติตะรุเตา ลานหินปุ่ม ลานหินแตก ณ อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า หินผา ณ ผาหล่มสัก ความเหมาะสมของดินสนสามใบบน

หน้าผาที่อุทยานแห่งชาติภูกระดึง ความโดดเด่นของธรรมชาติและทรัพยากรเหล่านี้ หากถูกทำลาย เงินมากมายแค่ไหนก็ไม่สามารถสร้างได้อีก

ความภาคภูมิใจของชาวไทยที่มีธรรมชาติและทรัพยากรมีค่าเหล่านี้ ต้องสูญหายไปด้วยธรรมชาติและทรัพยากรล้ำค่าอีกด้านหนึ่ง ซึ่งอาจมีไม่มากนักในเขตอุทยานแห่งชาติของไทย คือธรรมชาติและทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ชาวเล ณ อุทยานแห่งชาติ หมู่เกาะสุรินทร์ อุทยานแห่งชาติตะรุเตา และ อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตาเงาะป่าซาไก ณ อุทยานแห่งชาติทะเลบัน หรือชุมชนชาวเขา ซึ่งวัฒนธรรมการดำรงชีพอย่างดั้งเดิมของชุมชนเหล่านี้ นับวันจะลดน้อยถอยลงไปทุกที ในส่วนที่เหลืออยู่จึงมีคุณค่าในตัวเองอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ และท้ายสุด คือธรรมชาติและทรัพยากรทางประวัติศาสตร์นับแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ภาพเขียนสี ณ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม หรือร่องรอยและซากไดโนเสาร์ ณ อุทยานแห่งชาติภูเวียง มาจนถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญของชาติ ก็ปรากฏอยู่ในอุทยานแห่งชาติเป็นจำนวนมาก เช่น พระที่นั่งคูหาคฤหาสน์ ณ อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดเจดีย์พระนางเรือล่ม ณ อุทยานเขาน้ำตกพลิว ทัณฑสถานนักโทษการเมือง ณ อุทยานแห่งชาติตะรุเตา ดังนั้น ธรรมชาติและทรัพยากรต่าง ๆ ในอุทยานแห่งชาติของไทย ซึ่งเราได้คุ้มครองรักษาไว้ให้แก่ลูกหลานไทย จึงยากที่จะประเมินคุณค่าออกมาเป็นเงินได้

2.1.5 องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs : Non-Governmental Organization)

หมายถึงกลุ่มที่ทำงานบริการสังคมในเชิงพัฒนา มีปรัชญาในการทำงานคือ เน้นทำงานชุมชน (community organizing) ทำงานอยู่ในหมู่บ้าน ร่วมคิดค้นกับชาวบ้าน หาทางเลือกใหม่ๆ ในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ โดยมีจุดมุ่งหมายคือ เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน และเครือข่าย การแสวงหาทางเลือกทางการพัฒนาใหม่ๆ ใ้กับชุมชน การณรงค์เผยแพร่สร้าง ความเข้าใจกับสาธารณชนและเปลี่ยนแปลงนโยบาย และการรักษาฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม (อัมพร หนูแก้ว ,2542 :126)

องค์กรพัฒนาเอกชน มีเป้าหมายร่วมการกำกับส่งเสริมให้การพัฒนาสังคมเกิดความเป็นธรรมและยั่งยืนตามแนวทางในระบบประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชนมีงานหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อม การเกษตร การพัฒนาชนบท การเมือง สาธารณะสุข ฯลฯ เป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการขับเคลื่อน เพื่อแก้ปัญหาและขับเคลื่อนเพื่อประชาชน บทบาทหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มี 4 ลักษณะ ดังนี้

การรณรงค์สร้างจิตสำนึก และให้ความรู้ข้อมูลด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นดำเนินกิจกรรมป้องกัน ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน ร่วมกับนักวิชาการ ชุมชนท้องถิ่น เพื่อค้นหาและสร้างนวัตกรรมที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากร สร้างความเข้าใจกับสาธารณะชนและผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายและกฎหมายให้สอดคล้องกับการแก้ปัญหาการจัดการทรัพยากร

ในช่วง 30 ปี องค์การพัฒนาเอกชน มีส่วนช่วยให้สังคมกลับมาให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไปมากขึ้น เช่น ก่อให้เกิดขบวนการอนุรักษ์ ในระดับรากหญ้าจำนวนมาก ก่อให้เกิดรูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทางทะเล ภูเขา ป่าไม้ ดิน ก่อให้เกิดการค้นพบภูมิปัญญาท้องถิ่น และนวัตกรรมทางสังคม เทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนเกี่ยวข้องกับกลไกของสังคมในทุก ระดับ ตั้งแต่ บุคคล ครอบครัว ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภูมิภาค ประเทศ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับสุขภาวะของคนในสังคม เช่น ความขัดแย้งและความสัมพันธ์ของคนในสังคม เป็นปัญหาที่ไม่สามารถทำความเข้าใจและแก้ไขได้ด้วยความเข้าใจเพียงผิวเผินจากปรากฏการณ์ที่มองเห็น และสัมผัสได้ในเชิงประจักษ์ ซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาที่ไม่สามารถมองเห็นและสัมผัสได้ในเชิงประจักษ์ นั่นคือปัญหาทางโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับปัญหาที่กล่าวมาแล้ว การแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยความไม่รอบคอบ อาจกลายเป็นการสะสมปัญหา และสะสมความรุนแรงทางด้านวัฒนธรรม และปัญหารุนแรงทางด้านโครงสร้าง

ปัจจุบันถึงแม้ว่า กฎหมายรัฐธรรมนูญ 2540 มีการกำหนดการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้วก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังไม่สามารถเป็นจริงได้ ยังขาดความจริงจังในการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง ทำให้เกิดความขัดแย้งและขาดระบบการจัดการปัญหาที่ดีพอ ขบวนการรณรงค์ให้เกิดการแก้ไขปัญหาด้านนโยบายสาธารณะของภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน บางครั้งถูกมองในภาพลบว่าเป็นขบวนการที่รับเงินจากต่างประเทศ ไม่หวังดีต่อสังคมไทย นายหน้าค้าความจน พวกเครื่องมือฝ่ายค้าน ซึ่งแท้จริงแล้วองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดที่ต้องการแก้ไขปัญหาคือสาเหตุ และร่วมแก้ปัญหาย่างสร้างสรรค์ ปัจจุบันความสามารถในการสร้างนโยบายสาธารณะ เพื่อควบคุมกำกับ เพื่อส่งเสริมกระบวนการทางสังคม ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมยังไม่ดีพอ เป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวสามารถแยกได้เป็น (1) ปัญหาว่าด้วยทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจ(2) ปัญหาว่าด้วยระบบการเมืองและกฎหมาย (3) ปัญหาความแตกต่างด้านการศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม การผลิต วิถีชีวิต

ปัญหาทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจ มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้น สร้างมลภาวะเป็นพิษให้กับสังคม สร้างเงื่อนไขความขัดแย้งทางสังคมมากขึ้น ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงอำนาจในการควบคุมการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นซึ่งจำกัดและขัดแย้งต่อการสร้างหลักประกันความมั่นคงในการควบคุมปัจจัยการผลิต เช่น พรบ.น้ำ มีคณะกรรมการลุ่มน้ำ จัดการน้ำโดยอาศัยกลไกทางเศรษฐศาสตร์เข้ามาทำให้น้ำกลายเป็นสินค้าซื้อขายได้ เช่นเดียวกับการพัฒนาที่ดิน ซึ่งในระยะแรกมีการให้สิทธิกับเกษตรกรในรายเดิม แต่ในระยะยาวมีการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การครอบครองของผู้มีทุนขนาดใหญ่ มีการจัดรูปแบบ การแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน ความพยายามแก้ไข พรบ.ปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม ให้สามารถเปลี่ยนสิทธิการถือครองได้ เป็นเงื่อนไขสำคัญเพื่อพัฒนาระบบการผลิตให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการบุกรุกถางป่า และเกิดความขัดแย้งในสังคมระยะยาว

การปฏิรูประบบราชการตั้งแต่อดีตจะเน้นในเรื่องการใช้กฎหมาย และกลไกระบบราชการ เป็นเครื่องมือในการควบคุมจัดการ โดยยังขาดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น การนำหลักการตามกฎหมายรัฐธรรมนูญไปบังคับ ยังมีปัญหาทางปฏิบัติอยู่มาก ในเรื่องขอบเขตอำนาจหน้าที่ ระหว่างภาครัฐ ประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ว่ามีมากแค่ไหน เพียงใด อย่างไร ซึ่งทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่น ไม่มีอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น อย่างเท่าที่ควร เช่น พรบ.ป่าชุมชน ยังหาข้อสรุปไม่ได้ เนื่องจากความขัดแย้งในการกระจายอำนาจให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ (เดโช ไชยทัพ : ผู้ประสานงานโครงการภาคเหนือ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน)

2.1.6 ชุมชนท้องถิ่น

“ชุมชน” หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นมีความ เกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพา อาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน (สนธยา พลศรี. 2545. พิมพ์ครั้งที่ 4. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. หน้า 22)

“ชุมชน” มีความหมายในระดับเดียวกับคำว่า “สังคมหมู่บ้าน” คือ เป็นหน่วยของสังคมหรือหน่วยทางการปกครองขนาดเล็กในระดับพื้นฐานที่มีการรวมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุที่มี คนกลุ่มดังกล่าวมาอาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิต จึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กร หรือ สถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่างๆ ทั้งนี้ชุมชนหมายถึง สังคมขนาดเล็ก ในชนบท

ที่ยังไม่พัฒนาหรือสังคมหมู่บ้าน ที่สมาชิกของสังคมยังมี ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และยังรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วนได้ (ชยันต์ วรรณะภุติ. 2536. “การกำหนดกรอบคิดในการวิจัย” . ใน อุทัย คุลเกษม, คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา.หน้า 44. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น)

ชุมชน (community) มากจากภาษาละติน และถูกแปลเป็น ภาษาอังกฤษ ประกอบด้วยคุณสมบัติหลัก 5 ประการ ดังนี้ (Raymond Williams. 1993. The Virtual Community.[Online]Availableat:http://www.ucalgary.ca/~bakardji/community/definition.htm)

1. กลุ่มบุคคลสามัญที่ไม่มีการนับชั้นหรือยศถาบรรดาศักดิ์
2. สังคมขนาดเล็กที่มีการจัดระเบียบ
3. กลุ่มชนของท้องถิ่น
4. มีสิ่งที่เหมือนกัน เช่น ความเชื่อ งาน สินค้า เป็นต้น
5. มีคุณสมบัติ ลักษณะ นิยาม ความเป็นตัวตน ร่วมกัน

ชุมชนมีคุณลักษณะของความสัมพันธ์ร่วมกัน มีความใกล้ชิดและเป็น ท้องถิ่นต่อสมาชิกมากกว่าสังคม หลังจากศตวรรษที่19 คำว่า community ได้ถูกตีความตามภาษาฝรั่งเศส (commune) และ เยอรมัน (Gemeinde หรือ Gemeinschaft) ให้เห็นความแตกต่าง จากคำว่า “สังคม” ดังนี้

ชุมชน	สังคม
ตรงไปตรงมา	เป็นระเบียบ มีวิธีการ
มีความหมายรวม	เป็นนามธรรม
มีความหมายสำคัญ	เป็นเครื่องมือ

สรุปความหมายของคำว่า ชุมชน ตามที่ใช้กันโดยทั่วไปได้ ดังนี้

1. กลุ่มชนท้องถิ่น กำหนดตามความใกล้ชิดและความสัมพันธ์ แบบพบปะซึ่งหน้า
2. กลุ่มชนของความสนใจหรือคุณลักษณะ เช่น ชุมชนนักวิจัย
3. กลุ่มชนตามคุณภาพของความสัมพันธ์ มีเป้าหมายร่วมกัน

การนำคำว่า “ชุมชน” มาใช้ในประเทศไทย เป็นอิทธิพลทาง ความคิด การพัฒนาของประเทศ ตะวันตกที่เผยแพร่ แนวคิดการพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตามแนวคิดการพัฒนาดังกล่าว มิได้พิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน รัฐ ระบบทุน และโครงสร้างอำนาจ ตลอดจนผลประโยชน์ใน

ชุมชน นำไปสู่ปัญหาความอ่อนแอของชุมชน ที่มีเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่ง เมื่อมีการดำเนินงานพัฒนา ชนบท โดยองค์กร พัฒนาเอกชนเมื่อ 20 กว่าปีที่ผ่านมาซึ่งมีแนวทางสำคัญในการปฏิบัติงานที่เน้น กระบวนการเรียนรู้ของทุกฝ่าย ทำให้ชุมชนได้รับการตีความหมายใหม่มีนัยของ พลังสร้างสรรค์ และทุนทางสังคมอยู่ด้วย

“ชุมชน” เป็นคำใหม่ในสังคมไทย แต่สาระของความเป็นชุมชน ดำรงอยู่กับสังคมไทยมา นานแล้ว ในความหมายของคำว่า “บ้าน” ซึ่งหมายถึง หมู่บ้าน เป็นสิ่งที่มีมาโดยธรรมชาติอยู่แล้วใน การตั้งบ้านเรือนรวมกัน ในหมู่เครือญาติและ มิตรสหาย ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ที่นำไปสู่การ จัดการต่อปัญหาและความต้องการร่วมกัน ชุมชนเป็นคำที่มีหลายความหมายและถูกนำมาใช้ใน หลายลักษณะ ในที่นี้จะแบ่งความเป็นชุมชนออกเป็น 4 ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

1. ชุมชนหมู่บ้าน
2. ชุมชนในฐานะขบวนการประชาชน
3. ชุมชนแนวนุชนนิยม หรือ ชุมชนอุดมคติ
4. ชุมชนในรูปแบบใหม่ หรือ ชุมชนเสมือนจริง

(ปารีชาติ วลัยเสถียร.2543. ชุมชนและลักษณะความเป็นชุมชน. ในเอกสารประกอบการ ประชุมประจำปีว่าด้วยชุมชน ครั้งที่ 1 “ชุมชนไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง”. หน้า 1-14. 30-31 พฤษภาคม 2543 ณ อาคารเฉลิม พระบารมี 50 ปี . กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ วิจัย)

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

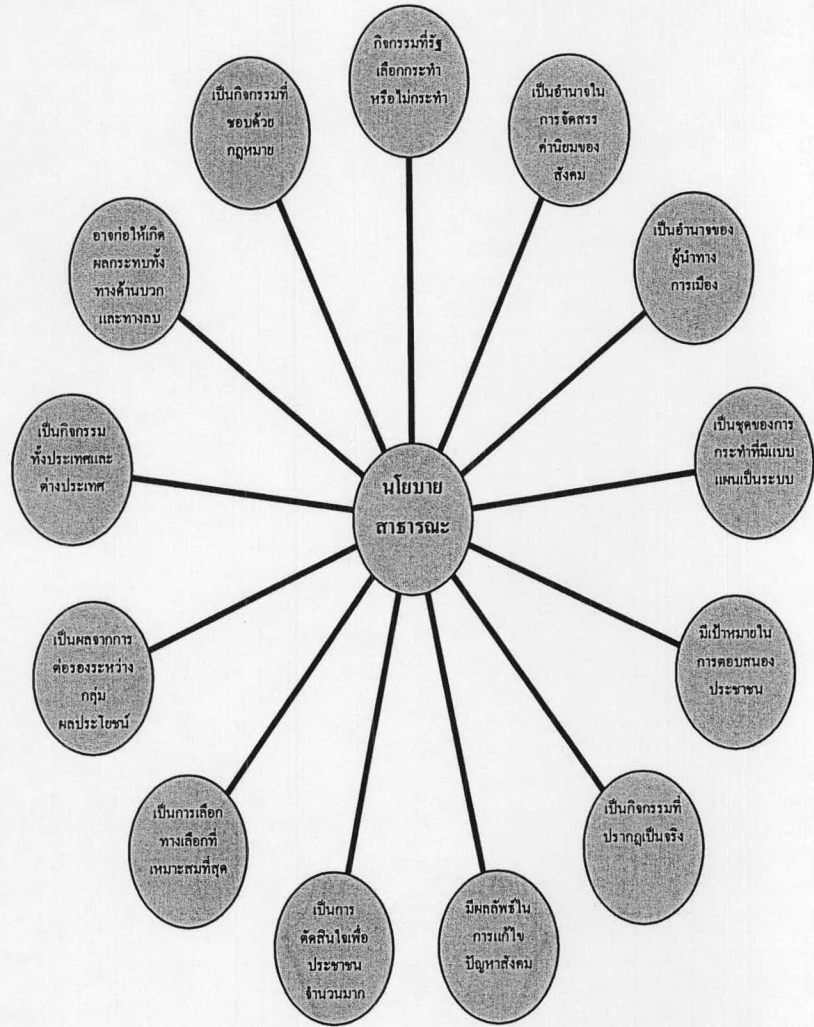
ในส่วนนี้ จะกล่าวถึงทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง กับการศึกษาของกลุ่มผลประโยชน์ และ ชุมชนในท้องถิ่น ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กับ การพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดที่เกี่ยวข้องมี รายละเอียดดังนี้

2.2.1 ทฤษฎีนโยบายสาธารณะ

ความหมายของนโยบายสาธารณะ David Easton ให้ทัศนะว่านโยบายสาธารณะ หมายถึงอำนาจในการจัดสรรค่านิยมของสังคมทั้งมวลและผู้ที่มีอำนาจในการจัดสรร ก็คือ รัฐบาลและสิ่งที่รัฐบาลตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำเป็นผลมาจาก “การจัดสรรค่านิยมของสังคม” สำหรับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของระบบการเมือง เป็นบุคคลที่มีอำนาจสั่งการ ได้แก่ ผู้อาวุโสทางการเมือง ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ ตุลาการ นักบริหาร ที่ปรึกษาประมุขของประเทศ และผู้นำทางการเมืองอื่นๆ ซึ่งเป็นบุคคลที่รู้จักและยอมรับในระบบการเมืองบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับค่านิยมของสังคม โดยได้รับการในฐานะเป็นผู้มีอำนาจโดยชอบด้วยกฎหมาย (สมบัติ ชำรงชัญวงศ์, 2543:13)

Thomas R. Dye ให้ความหมายว่า นโยบายสาธารณะ คือ สิ่งที่รัฐบาลเลือกจะกระทำหรือไม่กระทำ ในส่วนที่รัฐบาลเลือกที่จะกระทำจะครอบคลุมกิจกรรมต่างๆทั้งหมดของรัฐบาล ทั้งกิจกรรมที่เป็นกิจวัตร และกิจกรรมที่เกิดในบางโอกาส เช่น การควบคุมความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม และความพยายามในการขจัดความขัดแย้งกับสังคมอื่นๆ และมีวัตถุประสงค์ให้กิจกรรมที่รัฐเลือกที่จะกระทำบรรลุเป้าหมายด้วยดี ในการให้บริการแก่สมาชิกในสังคม (สมบัติ ชำรงชัญวงศ์, 2543: 6)

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ เช่น James E Anderson (1994:5-6) Kenneth Prewitt and Sidney Verba (1983:652-653) Carl J. Friedrich (1963:70) Heinz Eulau and Kenneth Prewitt (1973:465) Hugh Hecl (1972:85) Fred M. Frohock (1979:11) จากแนวความคิดของนักวิชาการต่างๆ สามารถจำแนกเป็นองค์ประกอบสำคัญของนโยบายสาธารณะได้ดังภาพ

ตารางภาพที่ 1 : แผนภาพ แสดงองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะ

ที่มา : แนวความคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ (สมบัติ ชำรงชัยวงศ์ ,2543:23)

ความสำคัญและบทบาท ของนโยบายสาธารณะ

นโยบายสาธารณะ มีความสำคัญ ต่อผู้กำหนดนโยบาย และ ต่อประชาชน ซึ่งนโยบายสาธารณะที่ดีต้องสอดคล้องกับค่านิยมและความต้องการของประชาชน เมื่อถูกนำไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จะทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเสมอภาคทั่วหน้า หากนโยบายสาธารณะมีลักษณะในทางตรงข้าม จะส่งผลให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน ยากจน ภัยการศึกษา และคุณภาพชีวิตต่ำ (สมบัติ ชำรงชัยวงศ์ ,2543 :24-31)

นโยบายสาธารณะ บทบาทที่สำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการบริหารประเทศของรัฐบาลในด้านต่างๆ ดังนี้

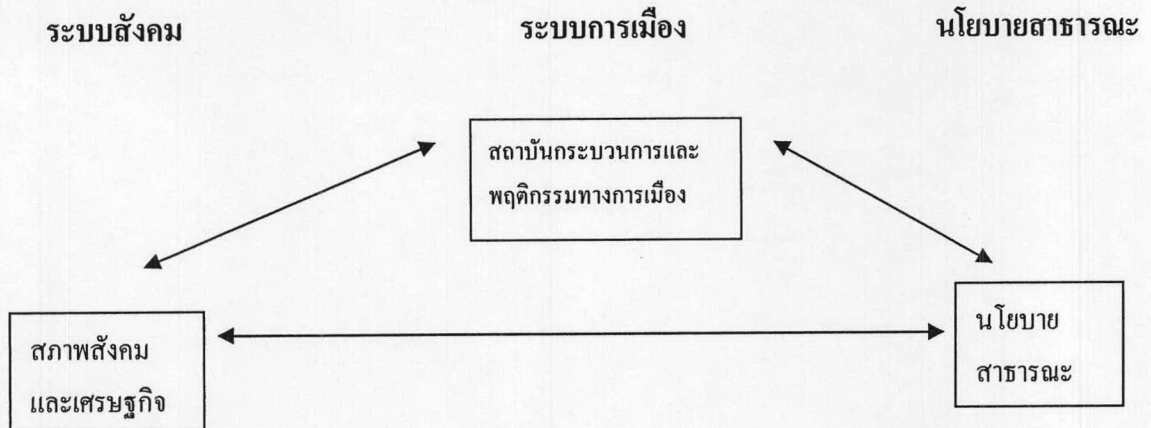
1. เป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ
2. เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการตอบสนองความต้องการของประชาชน
3. เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาที่สำคัญของประชาชน
4. เป็นการใช้อำนาจของรัฐบาลเพื่อจัดสรรค่านิยมทางสังคม
5. เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการเสริมความเป็นธรรมในสังคม
6. เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการเสริมสร้างความเสมอภาคในโอกาสแก่ประชาชน
7. เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการกระจายรายได้ให้แก่ประชาชน
8. เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการกระจายความเจริญไปสู่ชนบท
9. เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
10. เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่สังคมโลกให้ความสนใจมากขึ้น ประเทศมหาอำนาจให้ความสนใจจัดมาตรการป้องกันรักษาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หากประเทศใดไม่ให้ความสนใจ อาจถูกกดดัน แข่งขันทางเศรษฐกิจได้ ในบางประเทศ ประชาชนชนชั้นกลางรวมกลุ่ม เรียกร้องให้รัฐบาล ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อควบคุมมลพิษ ด้วยการกำหนดนโยบาย นอกจากนี้ยังมีองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ที่ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะ เข้าไปมีบทบาทแนะนำและส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนต่างๆ มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น และอาจมีบทบาทในการคัดค้าน โครงการของรัฐบาลที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ดังนั้น นโยบายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการควบคุมมลพิษ จึงเป็นนโยบายที่มีความสำคัญ และมีผู้ให้ความสนใจมากขึ้น ทั้งนี้เพราะประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพกว้างขวางขึ้น

ความสำเร็จของนโยบายสาธารณะ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ประการแรกการมีเป้าประสงค์หรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เพื่อป้องกันมิให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ประการที่สอง ต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ต้องมีระบบหรือกลไกการควบคุม กำกับและตรวจสอบอย่างใกล้ชิด ประการที่สาม ต้องมีงบประมาณสนับสนุนการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างเหมาะสม เพื่อนโยบายสาธารณะที่กำหนดให้เกิดเป็นรูปธรรมและปรากฏเป็นจริง ก็ต้องมีงบประมาณที่เหมาะสมเท่านั้น ประการสุดท้าย ต้อง

ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ก็จะเป็นพลังสำคัญในการผลักดันการนำนโยบายไปปฏิบัติ เพราะ ว่านโยบายนั้นสอดคล้องกับค่านิยมและความต้องการของประชาชน

Thomas R. Dye (1995:7) เสนอกรอบการวิเคราะห์สาเหตุและผลของนโยบายสาธารณะ ดังนี้

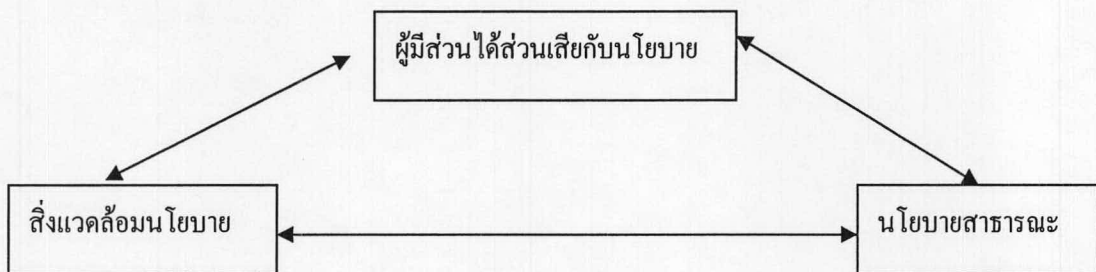
ตารางภาพที่ 2 : กรอบการวิเคราะห์สาเหตุและผลของนโยบายสาธารณะ

จากแผนภาพนี้ Dye ระบุว่า ทั้งระบบสังคม ระบบการเมือง และนโยบายสาธารณะ ต่างมีความสัมพันธ์แบบโต้ตอบซึ่งกันและกัน(Reciprocal relationships) ดังนี้

1. เงื่อนไขทาง สภาพสังคมและเศรษฐกิจ มีผลอะไรบ้างต่อสถาบันการเมือง ระบบราชการ กระบวนการทางการเมือง และพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน สถาบันทางการเมือง ระบบราชการ กระบวนการทางการเมือง และพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนมีผลอะไรบ้างต่อนโยบายสาธารณะ
2. เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมมีผลอะไรบ้างต่อนโยบายสาธารณะ นโยบายสาธารณะ มีผลสะท้อนกลับอะไรบ้างต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคม
3. สถาบันทางการเมือง ระบบราชการ กระบวนการทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนมีผลสะท้อนกลับอะไรบ้างต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคม นโยบายสาธารณะ มีผลสะท้อนกลับอะไรบ้างต่อ สถาบันทางการเมือง ระบบราชการ กระบวนการทางการเมือง และพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน

จากแนวความคิดนี้จะเห็นได้ว่า ทั้งระบบสังคมและระบบการเมืองมีบทบาทและอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ ขณะเดียวกัน ระบบสังคมและระบบการเมืองต่างก็ได้รับผลกระทบจากการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวมีความสำคัญ ถ้าผลกระทบเป็นที่พึงปรารถนา ก็จะทำให้ผู้กำหนดนโยบายได้รับการยกย่องเชิดชู หากไม่ได้รับการยอมรับ ผู้กำหนดนโยบายก็จะถูกตำหนิ อาจส่งผลทำให้ต้องยกเลิกนโยบาย

สำหรับกรอบการวิเคราะห์ระบบนโยบายของDunn ได้ประยุกต์แนวคิดมาจาก Dye โดยDunn ขยายความว่า ระบบนโยบายสาธารณะ หมายถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของปัจจัยทั้งหมดที่ก่อให้เกิดนโยบายขึ้น ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับนโยบาย สิ่งแวดล้อมนโยบาย และนโยบายสาธารณะ ต่างมีความสัมพันธ์กันหลายลักษณะ ดังภาพ

ตารางภาพที่ 3 : แผนภาพ แสดงกรอบการวิเคราะห์ระบบนโยบาย

ที่มา : (Dunn,1978:9 อ้างถึงใน สมบัติ ชำรงธัญวงศ์,2543 :105)

ปัจจัยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับนโยบาย หมายถึงถึง กลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสียกับนโยบายสาธารณะทั้งทางตรงและทางอ้อม และได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจของรัฐบาล ได้แก่ นักวิเคราะห์นโยบาย กลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ สหภาพแรงงาน พรรคการเมือง ระบบราชการ รวมถึงสถาบันการเมืองด้วย

ปัจจัยสิ่งแวดล้อมนโยบาย หมายถึงถึง สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่นำไปสู่การก่อรูปนโยบาย หรือได้รับผลกระทบจากนโยบายสาธารณะและจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับนโยบาย สิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรมสังคม ปัญหาเงินเฟ้อ ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการชะลอตัวทางเศรษฐกิจ ปัญหาการแบ่งแยกเชื้อชาติ ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาการด้อยการศึกษา ปัญหา

ความยากจน ปัญหาสุขภาพอนามัย รวมถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการบริหารทั้งหมดอีกด้วย

ปัจจัยนโยบายสาธารณะ หมายถึง ชุมของการปฏิบัติที่เกิดจากตัดสินใจของรัฐบาลโดยได้รับอิทธิพลจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับนโยบายและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การบังคับใช้กฎหมาย นโยบายเศรษฐกิจ นโยบายสวัสดิการ นโยบายทรัพยากรมนุษย์ นโยบายชุมชนเมือง นโยบายสิ่งแวดล้อม นโยบายการศึกษา นโยบายรักษาความสงบภายในประเทศ และนโยบายป้องกันประเทศ

ความสัมพันธ์ ของปัจจัยทั้งหมดในระบบนโยบายนี้มีลักษณะวิภาษวิธี (dialectic) โดยธรรมชาติ กล่าวคือในทางปฏิบัติทั้งมีวัตถุวิสัย (objectivity) และอัตวิสัย (subjectivity) ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ ในการกำหนดนโยบาย ระบบนโยบายคือผลผลิตอัตวิสัยของมนุษย์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับนโยบายและระบบนโยบายก็เป็นวัตถุวิสัย ในโลกของความเป็นจริงที่สามารถสังเกตได้จากการกระทำและผลที่เกิดขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับนโยบายก็ได้รับผลกระทบจากระบบนโยบายด้วยเช่นกัน (Berger and Luckmann, 1967:6 อ้างถึงใน สมบัติ ชำรงชัยวงศ์, 2543: 107)

ประเภทของนโยบายสาธารณะ

นโยบายสาธารณะ จำแนกได้ 7 ประเภท ตามแนวคิดของ สมบัติ ชำรงชัยวงศ์

1. นโยบายมุ่งเน้นขอบเขตเฉพาะด้าน และนโยบายที่มุ่งเน้นสถาบันที่กำหนดนโยบาย
2. นโยบายมุ่งเน้นเนื้อหาสาระและนโยบายมุ่งเน้นขั้นตอนการปฏิบัติ
3. นโยบายมุ่งเน้นการควบคุมกำกับโดยรัฐและนโยบายมุ่งเน้นการควบคุมกำกับตนเอง
4. นโยบายมุ่งเน้นการกระจายผลประโยชน์และนโยบายมุ่งเน้นการกระจายความเป็นธรรม
5. นโยบายมุ่งเน้นเชิงวัตถุประสงค์และนโยบายมุ่งเน้นเชิงสัญลักษณ์
6. นโยบายมุ่งเน้นลักษณะเสรีนิยมและนโยบายมุ่งเน้นลักษณะอนุรักษนิยม
7. นโยบายมุ่งเน้นสินค้าสาธารณะและนโยบายมุ่งเน้นสินค้าเอกชน

นโยบายและแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นก้าวแรกของการนำวิธีการใหม่ในการพัฒนาประเทศมาใช้เพื่อจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและสังคมให้สามารถบรรลุถึงสถานะอันพึงปรารถนาของคนไทยทั้งชาติ โดยเปิดโอกาสให้คนไทยทุกสาขาวิชาชีพของประเทศเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นและกำหนดทิศทางในการพัฒนาประเทศอย่างกว้างขวางตั้งแต่เริ่มจัดทำแผน แนวคิดและทิศทางการพัฒนาของแผนฯ ฉบับที่ 8 ในอดีตได้ให้ความสำคัญกับการเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและการผลิตเพื่อส่งออก โดยอาศัยความได้เปรียบทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์มาใช้ขยายฐานการผลิตเพื่อสร้างรายได้และมีงานทำ แต่การเจริญเติบโตทางด้านวัตถุไม่ได้หมายความว่าคนไทยในสังคมจะมีความสุขมากขึ้น หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างทั่วถึง วิถีชีวิตของคนไทยได้เปลี่ยนไปพร้อมกับความเสื่อมโทรมทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและ ความไม่มั่นคงของครอบครัว ชุมชน และสังคม ดังนั้นแผนพัฒนาฉบับที่ 8 จึงได้ปรับแนวคิดการพัฒนาแบบเดิมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว มาเน้นที่การพัฒนาคน ให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพราะคนเป็นปัจจัยชี้ขาดของความสำเร็จของการพัฒนาในทุกเรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะทำให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเท่านั้น ไม่ใช่เป้าหมายสุดท้ายอีกต่อไป (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542:4-81)

หัวใจสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 มีสองประการ คือ ประการแรก การพยายามเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐกับประชาชน ให้เกิดมากที่สุด โดยการใช้ระบบความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในสังคม รวมทั้งการให้มีหลักประกันทางด้านสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมด้วยสันติวิธี ประการที่สอง การปรับระบบการบริหารการจัดการเพื่อให้มีการเปลี่ยนแผนไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ การปรับขบวนการบริหารการจัดการงบประมาณและบุคลากรให้มีประสิทธิภาพ มีความคล่องตัวและสัมพันธ์กัน โดยยึดหลักการประสานภายใต้ระบบจัดการพื้นที่กับภารกิจของหน่วยงานและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแผนงาน โครงการ ควบคุมการพัฒนาแบบติดตามและประเมินผลโดยจัดทำเครื่องชี้วัดความสำเร็จของแผนในหลายมิติและหลายระดับ รวมทั้งจัดระบบติดตามประเมินผลเป็นประจำทุกปี โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการพัฒนาอย่างกว้างขวาง

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนฯฉบับที่ 8 เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคม ช่วยแก้ปัญหาการพัฒนาที่ขาดความสมดุล คือเศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของคนทุกคนทั้งในด้านร่างกายจิตใจ และสติปัญญา ให้มีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรง มีความรู้ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพ และสามารถปรับตัวให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
2. เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้มีความมั่นคงและเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ให้สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของคน รวมทั้งให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น
3. เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพมั่นคง และสมดุล เสริมสร้างโอกาสการพัฒนาศักยภาพของคนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาที่เป็นธรรม
4. เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์และดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน
5. เพื่อปรับระบบบริหารจัดการ เปิดโอกาสให้องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน ชุมชน และประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศมากขึ้น

นโยบายการท่องเที่ยว

ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยอาศัยเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ และการพัฒนาเครือข่ายคมนาคมกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้สามารถเชื่อมโยงกันได้สะดวก พร้อมกับรักษาคุณภาพและควมมีเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวให้คงไว้ ตลอดจนการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือน เพื่อก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในประเทศมากขึ้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนด นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ปีพ.ศ. 2540-2546 ดังนี้ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542:4-87)

ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาว คงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป

ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาท ในการร่วมกันแก้ไขหรือป้องกันปัญหาทางการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมกันในการพัฒนาบริหารจัดการ ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้น

1. สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ให้สอดคล้อง กับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสาร ด้วย โครงข่ายคอมพิวเตอร์ ทั้งภายในและระหว่างประเทศ
2. ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการตลาด ท่องเที่ยว รวมทั้งพัฒนาระบบเครือข่ายการคมนาคมขนส่งและสิ่งอำนวยความสะดวก เกี่ยวกับการบริการการท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการ ท่องเที่ยวของภูมิภาคนี้
3. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี มีความรักและห่วงแหน และ ช่วยทะนุบำรุงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความโอบอ้อมอารี ให้การ ต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยไมตรีอันดีงาม
4. ส่งเสริมการผลิตบุคลากรอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีปริมาณสอดคล้องกับ ความ ต้องการของตลาด มีคุณภาพได้มาตรฐานระดับนานาชาติ เพื่อรองรับนโยบายการเปิดเสรี ทางการค้าและการบริการ ตลอดจนสนับสนุนให้คนไทยมีงานทำในอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวมากขึ้น
5. กำกับดูแลให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการธุรกิจในการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้รับความคุ้มครอง ตาม พรบ. ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ.2535 รวมทั้งกวดขันให้มี มาตรฐานต่างๆ ในการให้ความคุ้มครองรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ต่อเนื่องตลอดไป
6. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและ ส่งผลดีต่อการพัฒนา
7. ส่งเสริมและเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น พักอยู่นานวัน ใช้จ่ายเพิ่มขึ้น และเดินทางกระจายไปทั่วทุก ภูมิภาค โดยคำนึงถึงขีดความสามารถและข้อจำกัดในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยวใน แต่ละแห่ง
8. สร้างค่านิยมให้คนไทยเดินทางท่องเที่ยวและใช้จ่ายใช้สอยภายในประเทศ เป็นการ กระจายรายได้และความเจริญไปสู่ท้องถิ่น อันเป็นผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมของ ประเทศต่อไป

9. พิจารณาการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็นและเหมาะสมในลักษณะการลงทุนร่วมทุน หรือให้การส่งเสริมสนับสนุนการลงทุนเพื่อประโยชน์โดยรวมของชาติ และองค์กร

จากนโยบายดังกล่าว ททท. ได้กำหนด กลยุทธ์พัฒนาการท่องเที่ยว ปี 2540-2546 ไว้ดังนี้

1. ผลักดันให้มีการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนพิจารณาและหาแนวทางร่วมกัน
2. รมรงค์และปลูกจิตสำนึก ให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้าใจและเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตนให้อยู่ในสภาพดี ตลอดจนสามารถให้ข้อมูลข่าวสาร การบริการและความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือนท้องถิ่นได้
3. กำหนดบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ หรือสร้างความเสื่อมโทรมให้แก่แหล่งท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง
4. เน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้มากขึ้น ให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่ทุกคน
5. รมรงค์โครงการรักษาความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวหลัก โดยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
6. ประสานงาน ประชุม ปรีกษาหารือ ตั้งคณะกรรมการร่วม ททท. ทั้งในระดับนโยบายและปฏิบัติกับหน่วยราชการ ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวและแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมตามแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม
7. ศึกษาและพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ ติดตามสถานะสิ่งแวดล้อม และมลภาวะในแหล่งท่องเที่ยวทั่วประเทศ
8. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคเอกชนจัดตั้งสถาบันหรือจัดฝึกอบรมเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพแก่บุคลากรในด้านการบริการ

ททท. ได้จัดทำ แผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ซึ่งได้เสนอนโยบายและเป้าหมายตลอดจนกลยุทธ์ต่างๆ ที่เป็นกรอบสำคัญในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ มีสาระที่สำคัญดังนี้

นโยบายที่จำเป็นต้องมีความเห็นร่วมกันเพื่อให้แผนบรรลุเป้าหมาย ได้แก่

1. การพัฒนาระบบขนส่งมวลชนในทุกจังหวัดท่องเที่ยวหลัก โดยเฉพาะกรุงเทพฯ เพื่อการแก้ไขปัญหาจราจร
2. การควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและลดมลภาวะ โดยการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ปรับปรุงภูมิทัศน์และการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน
3. การขยายกำลังรองรับสาธารณูปโภคเพิ่มเติมจากความต้องการเดิมของท้องถิ่น โดยเฉพาะการกำจัดขยะและน้ำเสีย เพื่อให้สอดคล้องกับการขยายตัวด้านการท่องเที่ยว
4. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรท่องเที่ยว และได้รับประโยชน์จากกิจกรรมบริการและกิจกรรมที่ต่อเนื่อง
5. การใช้มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ กฎหมายและสังคมเข้าควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ เพื่อรักษาสภาพทรัพยากรท่องเที่ยวไทยให้ยั่งยืน
6. การยกเลิกการผูกขาดในบริการและการคมนาคมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สนับสนุนให้มีการแข่งขันและการรักษาคุณภาพการให้บริการ

เป้าหมายระยะยาว ปี พ.ศ.2555 ให้การท่องเที่ยวไทย มีเอกลักษณ์ไทยในมาตรฐานสากล ทั้งในด้านแหล่งท่องเที่ยว การให้บริการและการรักษาสีสิ่งแวดล้อมอย่างสมบูรณ์ โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่จะได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมาตรฐานสากล ก็คือ นักท่องเที่ยวไทย เพราะมีจำนวนมากว่านักท่องเที่ยวต่างชาติ แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากต้องรองรับนักท่องเที่ยวในประเทศและต่างประเทศที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น ใน 6 ปี ข้างหน้า ภารกิจสำคัญก็คือ การรักษามรดกแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ไว้ให้ยั่งยืน สามารถให้ไทยดำรงตำแหน่งเป็นประเทศที่สวยงามน่าท่องเที่ยวอยู่ได้ตลอดไป

เป้าหมายระยะสั้น ปี พ.ศ. 2541 – 2546 “เที่ยวไทย..รักไทย” ให้พัฒนาการท่องเที่ยวไทยไปในทิศทางที่ช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ 6 ประการ ดังนี้

1. ให้การท่องเที่ยวเป็นวิธีการรักษามรดกด้านทรัพยากรท่องเที่ยวของชาติ
2. ให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นสวัสดิการแก่ประชาชนคนไทย
3. ให้การท่องเที่ยวเป็นวิธีสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และลดภาระต่อสิ่งแวดล้อม
4. ให้การท่องเที่ยวเป็นวิธีการกระจายรายได้และอาชีพแก่ประชาชนในชนบทอย่างทั่วถึง
5. ให้การท่องเที่ยวเป็นวิธีการให้การศึกษแก่เยาวชน และประชาชน
6. ให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยได้มาตรฐานสากล

7. ให้การท่องเที่ยวไทยเป็นวิธีการที่ช่วยแสวงหาเงินตราต่างประเทศ และให้การท่องเที่ยวไทยสามารถรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

กลยุทธ์การจัดการมีทั้งสิ้น 9 กลยุทธ์ คือ

1. กลยุทธ์การบริหารแม่บท
2. กลยุทธ์ไทยเที่ยวไทย
3. กลยุทธ์ฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวไทย
4. กลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
5. กลยุทธ์การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา
6. กลยุทธ์การส่งเสริมให้ไทยมีบทบาทนำด้านการท่องเที่ยวในอินโดจีน และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
7. กลยุทธ์พัฒนาการท่องเที่ยวไทยให้มีเอกลักษณ์ไทยในมาตรฐานสากล
8. กลยุทธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวซ้ำ และขยายจำนวนวันท่องเที่ยว
9. กลยุทธ์การส่งเสริมให้ไทยเป็นศูนย์กลางการจัดนิทรรศการ ศูนย์ประชุมและช้อปปิ้งนานาชาติ กลยุทธ์ที่ 3 , 4 และ 5 เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กลยุทธ์ฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของไทย

1. ประกาศให้หมู่เกาะอ่างทอง ตะรุเตา สิมิลันและแหล่งท่องเที่ยวที่เปราะบางอื่นๆ เป็นเขตคุ้มครองสิ่งแวดล้อม
2. ศึกษาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทดแทน แหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวหนาแน่น
3. จัดตั้งระบบติดตามสภาพทรัพยากรท่องเที่ยวที่ ททท. ได้ริเริ่มไว้แล้วให้สมบูรณ์
4. ขยายกำลังรองรับของสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ให้ทันกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น
5. สนับสนุนให้ท้องถิ่นพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง โดยมีการคำนึงถึงการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การบำรุงรักษาสภาพทรัพยากรและการคืนทุน
6. ส่งเสริมพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นให้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิสถาปัตยกรรม การวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความกลมกลืนกับภูมิทัศน์และศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น
7. พัฒนาแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และสวนสาธารณะในเมืองและใกล้เมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตที่มีชุมชนแออัด เพื่อลดแรงกดดันของประชากรต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ

8. สนับสนุนให้หน่วยราชการและเอกชน พัฒนาพื้นที่ของตนซึ่งไม่อยู่ในเขตอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสาธารณะได้
9. ใช้งบประมาณฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อช่วยพิทักษ์มรดกไทยประเภทย่านประวัติศาสตร์ อนุสรณ์สถาน และอาคารสถาปัตยกรรมแห่งชาติ
10. สำรวจเส้นทางลำคลองที่สามารถใช้ในการท่องเที่ยวในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดปริมณฑล พัฒนาการท่องเที่ยวในลำคลอง
11. จัดทำผังเมืองเฉพาะสำหรับเมืองท่องเที่ยวหลัก โดยเฉพาะเมืองที่มีสถานที่ประวัติศาสตร์ปะปนในเมือง เพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะไว้ใช้ในกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจและการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
12. ลดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมเข้าข่ายวิกฤติ
13. จัดประกวดแหล่งท่องเที่ยวและจังหวัดท่องเที่ยวดีเด่น ในด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์รายประเภททั้งสำหรับภาคราชการและเอกชน

กลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1. กำหนดเขตคุ้มครองการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ร่วมกันระหว่างหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในบริเวณที่มีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม โดยให้มีพื้นที่กันชนระหว่างเขตพัฒนา กับเขตคุ้มครองการท่องเที่ยว
2. กำหนดนโยบายที่แน่นอนร่วมกันระหว่างหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ในการใช้พื้นที่อนุรักษ์ประเภทต่างๆเพื่อการท่องเที่ยว
3. จัดลำดับอุทยานแห่งชาติที่มีคุณค่าสูงสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งในพื้นที่บก พื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อเริ่ม โครงการนำร่อง ที่จะดำเนินการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของไทยให้ยั่งยืน
4. จัดทำแนวทางปฏิบัติ (Code of Conduct) ให้แก่นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เผยแพร่ทางสื่อมวลชนเพื่อให้ นักท่องเที่ยว เข้าใจว่าควรปฏิบัติอย่างไร
5. ใช้กลไกทางเศรษฐศาสตร์เข้าควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกินกำลังรองรับของสภาพพื้นที่ โดยปรับค่าธรรมเนียมให้เหมาะสมกับความดึงดูดใจและความพอใจที่จะจ่ายของผู้บริโภค
6. กำหนดคนเข้าชมอุทยานในช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวแออัด เพื่อให้สอดคล้องกับกำลังรองรับ (carrying capacity)
7. ทำโครงการเกาะสาธิต ให้มีการเก็บค่าธรรมเนียมขึ้นเกาะ และกำหนดวิธีการใช้เงินค่าธรรมเนียมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งนี้โดยเลือกเกาะขนาดเล็กเป็นตัวอย่าง

8. ใช้มาตรการทางกฎหมายและเศรษฐศาสตร์เข้าควบคุม และลดปริมาณขยะในแหล่งท่องเที่ยว
9. สร้างระบบ Green Tourism Label เพื่อแสดงถึงมาตรฐานของกิจการท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์ เช่น โรงแรม ภัตตาคาร บริษัททัวร์ ฯลฯ ที่ดำเนินการโดยให้มีผลต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ในวงจรของกิจกรรมที่องค์กรท่องเที่ยวนั้นเกี่ยวข้อง ตั้งแต่การใช้พลังงาน การบำบัดน้ำเสีย การกำจัดสิ่งปฏิกูล รวมถึงกิจกรรมที่เสนอต่อนักท่องเที่ยว พาหนะที่ใช้สำหรับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยตรง
10. การขึ้นทะเบียนบริษัทท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์เชิงอนุรักษ์ กำหนดหลักเกณฑ์และมาตรการในการตรวจสอบบริษัททัวร์ที่ทำการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์ พิจารณาตั้งกองทุนประกันร่วมกัน
11. รณรงค์ให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และมีพฤติกรรมการอนุรักษ์มากขึ้น และให้ธุรกิจท่องเที่ยวพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างถูกต้อง

กลยุทธ์การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา

1. จัดทำโครงการนำร่องสำหรับการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาของเยาวชน ในอุทยานแห่งชาติและอุทยานประวัติศาสตร์ ปรับปรุงค่ายพักแรมสำหรับเยาวชนในแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญ สิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อแสดงนิทรรศการถาวรและชั่วคราวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
2. จัดสร้างสถานีรถไฟห้วยกอ เพื่อให้เยาวชนสามารถเดินทางเข้าสู่พิพิธภัณฑสถานวิทยาาสตร์ได้โดยสะดวกและปลอดภัย และสร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยวไว้ที่สถานีด้วย
3. รวบรวมความรู้เกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรมและธรรมชาติของท้องถิ่น เพื่อเป็นคลังข้อมูลของการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา
4. ทำคู่มือแนะนำแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้ประสงค์จะ “ท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา” ทั้งนี้ควรเป็นหนังสือที่วางขายโดยทั่วไป
5. ส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยและสถาบันท้องถิ่น จัดค่ายเยาวชนและทัศนศึกษาในฤดูร้อน โดยให้มีส่วนประกอบของการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ภาษาและกีฬา ทั้งนี้จะมีผลทดแทนการที่นักเรียนไทยต้องเดินทางไปชมเมอร์คอร์สที่ต่างประเทศ
6. ส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดนิทรรศการสัญจร ซึ่งอาจจะเป็นเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ศิลปะ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ให้หมุนเวียนกันไปกัน ไปแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทยานประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติ หอศิลปะ สวนสาธารณะ รวมทั้งสวนสนุกของเอกชน

7. สนับสนุนให้วัดเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ และข้อมูลสำหรับการศึกษาศึกษา”
8. ฝึกอบรมและกวดขันให้มัคคุเทศก์ให้ความรู้อย่างถ่องแท้ ขยายการฝึกอบรมมัคคุเทศก์เยาวชนในระดับจังหวัด
9. ส่งเสริมโครงการค่ายฤดูร้อนสำหรับเยาวชน จากประเทศในกลุ่มอาเซียน (10) จัดรายการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนไทยและอาเซียน ใน โครงการทูตท่องเที่ยว

การปรับบทบาทของ ททท. ในช่วงแผนพัฒนาฯฉบับที่8

1. ประสานงานการสร้างพื้นที่สีเขียว การอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวไทยมีความยั่งยืน
2. รักษาขีดความสามารถในการแข่งขันของการท่องเที่ยว
3. ประสานงานจัดหาโครงสร้างและสาธารณูปโภคพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว
4. ปรับกิจกรรมและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวให้เป็นภาระแก่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนที่เกี่ยวข้องน้อยที่สุด
5. พัฒนาบุคลากรให้สอดคล้องกับภารกิจที่เพิ่มขึ้น ส่งเสริมนวัตกรรมด้านการบริการท่องเที่ยวและการบริหารแหล่งท่องเที่ยวให้เข้าสู่มาตรฐานสากล

นโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นโยบายการจัดการฯในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ประเด็นที่ได้รับความสนใจมากที่สุดคือ การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างมากมาย จนเสียดุลของธรรมชาติ รัฐจึงได้จัดทำเป็นนโยบายระดับชาติ เพื่อดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นปัจจัยเกื้อหนุนการดำรงชีวิต และการพัฒนาประเทศได้อย่างต่อเนื่อง โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนา 3 ประการคือ (1) การฟื้นฟูบูรณะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน (3) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากการจัดการในรูปของนโยบายสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังมีการจัดการในรูปกฎหมายสิ่งแวดล้อมซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยได้ใช้ พรบ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 4 มิถุนายน 2535 มี 115 มาตรา(สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ,2542:4-96)

นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2540-2559 ได้กำหนดขึ้นมาโดยมีระยะเวลานาน 20 ปี เพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยมีแนวทางสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ซึ่งประกอบด้วยนโยบายหลัก 6 ประการ (1) นโยบายทรัพยากรธรรมชาติ (2) นโยบายป้องกันและขจัดมลพิษ (3) นโยบายแหล่งธรรมชาติและแหล่งศิลปกรรม (4) นโยบายสิ่งแวดล้อมชุมชน (5) นโยบายการศึกษาและประชาสัมพันธ์เพื่อสิ่งแวดล้อม (6) นโยบายเทคโนโลยีเพื่อสิ่งแวดล้อม

นโยบายด้านการจัดการป่าไม้

นโยบายการบริหารอุทยานแห่งชาติ ได้เป็นนโยบายของกรมป่าไม้ในการบริหารอุทยานแห่งชาติ โดยแบ่งออกเป็น นโยบายของรัฐ นโยบายบรรทัดฐานอุทยานแห่งชาติ นโยบายแผนงานหลัก นโยบายจำแนกเขตการจัดการ นโยบายการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ นโยบายการบริการนักท่องเที่ยว และนโยบายการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการบำรุงรักษา ซึ่ง รัฐได้ตราพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 เพื่อใช้บังคับคุ้มครองป่าไม้ มิให้ถูกทำลาย รักษาไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ประชาชน

นโยบายการบริหารเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นนโยบายของกรมป่าไม้ เพื่อวางแผนป้องกันรักษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ได้กำหนดเป็นแนวนโยบายในการดำเนินการจัดการ ไว้ 5 ประการ คือ

1. จัดตั้งหน่วยพิทักษ์ป่าให้ครบตามเป้าหมาย โดยกำหนดให้มีพื้นที่ 40,000 ไร่ ต่อหนึ่งหน่วยพิทักษ์ป่าโดยประมาณ
2. เร่งรัดการรังวัดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ให้แล้วเสร็จเป็นการด่วน
3. หาทางอพยพราษฎรออกจากพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
4. รอบๆเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ควรจัดให้มีพื้นที่กันชนหรือ Buffer Zone อาจจะเป็นลักษณะของป่าหรือสวนป่า หรือหลักกิจกรรมอะไรก็ได้แต่ที่จะนำมาซึ่งการเป็นพื้นที่กันชน
5. ให้ความสำคัญ และ การประสานงาน กับผู้ว่าราชการจังหวัด ป่าไม้เขต ป่าไม้จังหวัด หรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการบริหารงานจัดการสัตว์ป่า ร่วมมือกันป้องกันรักษาป่า ให้ความร่วมมือในการอพยพราษฎร ตลอดจนทำพื้นที่กันชน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ,2542:4-101)

นโยบายวัฒนธรรม

นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นนโยบายที่ถูกระบุตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน 2524 เพื่อเป็นหลักให้หน่วยงานของรัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชน ร่วมกันรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรม อย่างมีเป้าหมายตรงกันและสอดคล้องประสานกัน ดังนี้

1. ส่งเสริมการบำรุงรักษาวัฒนธรรมไทยทุกด้านให้เจริญด้วยการศึกษา ค้นคว้า วิจัย พัฒนา และพัฒนาวัฒนธรรมไทย
2. เผยแพร่วัฒนธรรมไทยทุกด้านนำไปสู่ประชาชนถึงขั้นปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรม
3. ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน กลุ่มชนในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนเข้าใจ เห็นคุณค่าและยอมรับวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งกันและกัน
4. สนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ และสามารถถ่วงดุลวัฒนธรรมต่างประเทศให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทย และเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ
5. ส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐและเอกชน ได้ประสานงานกันอย่างใกล้ชิด เพื่อรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมให้มั่นคง ตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศ

นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับวัฒนธรรม ได้แก่ เสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่สถาบันครอบครัว ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมศิลปท้องถิ่น โดยสนับสนุนงบประมาณช่วยเหลือ ส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานที่สำคัญของชาติ โดยเฉพาะสถานที่ที่เป็นมรดกของโลก สนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของสถาบันศาสนา เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงหลักคำสอน และนำไปปฏิบัติเพื่อให้สังคมสงบสุข (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542:4-106)

ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ

ในการกำหนดนโยบายสาธารณะ Anderson ซึ่งเป็นนักวิชาการ ได้กล่าวถึงกลุ่มบุคคลที่เข้าไปมีส่วนร่วม 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างเป็นทางการ (The official policy-makers) และ ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างไม่เป็นทางการ (Unofficial participants) (ชันขวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546:25-30, อ้างแล้วใน ศิรินา ปวโรฬารวิทยา, 2548:16-23)

1. ผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างเป็นทางการ หมายถึงผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย หรือ กฎหมายบัญญัติให้บุคคล หรือองค์กรดังกล่าวเป็นผู้กำหนดนโยบาย ซึ่งประกอบไปด้วย ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารฝ่ายตุลาการ ระบบราชการ บทบาทของระบบราชการคือ การรับนโยบายที่กำหนดโดยรัฐบาล ไปปฏิบัติให้บรรลุผล โดยเราถือว่ารัฐบาลและรัฐสภาเป็นตัวแทนของประชาชน ในการนำเอาความต้องการของประชาชนมากำหนดนโยบายสาธารณะ
2. ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างไม่เป็นทางการ หมายถึงผู้ที่ไม่มีความอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการกำหนดนโยบายสาธารณะ หากนโยบายมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมของกลุ่มใด สมาชิกกลุ่มนั้นก็เข้าไปปกป้องผลประโยชน์กลุ่มตน นอกจากนี้ยังมีบางกลุ่มที่ได้รับเชิญให้เข้าไปเป็นที่ปรึกษาสำหรับผู้ที่มีอำนาจ ในการกำหนดนโยบาย กลุ่มที่ไม่เป็นทางการนี้ได้แก่ กลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง ปึงเจกบุคคล สื่อมวลชน ที่ปรึกษาฝ่ายการเมือง สถาบันวิจัย นักวิจัยอิสระ องค์กรพัฒนาเอกชน รัฐบาลต่างประเทศ องค์กรระหว่างประเทศรวมถึงบริษัทข้ามชาติ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มีอิทธิพลในสถานการณ์ต่างๆเป็นอย่างมากในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ตัวอย่าง ขององค์กรต่างประเทศที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายของประเทศไทย เช่น การประชุมโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (World Summit on Sustainable Development) ในปี ค.ศ.1992 ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ซึ่งที่ประชุมได้มีข้อตกลง Agenda ที่21 เกี่ยวกับความร่วมมือทางด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา สำหรับประเทศไทยได้ตอบสนองโดยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2540 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่8 และฉบับที่ 9 แผนปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย นโยบายส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (พ.ศ.2540-2559)

กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ

กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ประกอบด้วย โครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจ อุปสงค์ของนโยบายเศรษฐกิจ อุปทานของนโยบายเศรษฐกิจ(รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์:63-73 , อ่างแล้วในศิรินา ปวโรฬารวิทยา ,2548 :24-36)

โครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจ ได้แก่ โครงสร้างอำนาจทางการเมือง และความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในสังคม โครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจถือว่ามีอิทธิพลในการกำหนดกฎเกณฑ์กติกาในสังคม และตลาดการเมือง มีบทบาทในการกำกับพฤติกรรมของผู้ที่

เกี่ยวข้องในตลาดนโยบายเศรษฐกิจ โครงสร้างอำนาจทางการเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญที่กำหนดพลังการต่อรอง ในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ซึ่งจะปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของอำนาจทางการเมือง ในประเทศไทยกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจเป็นกระบวนการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ จึงทำให้นโยบายเศรษฐกิจไม่ได้ตอบสนองสวัสดิการของสังคมสูงสุด

1. อุปสงค์ของนโยบายเศรษฐกิจ มาจากกลุ่มบุคคลดังนี้คือ ราษฎร สื่อมวลชน นักวิชาการ กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ราษฎรที่เดือดร้อนสามารถรวมกลุ่มกันแล้วเรียกร้องโดยตรงต่อผู้ที่มีอำนาจ โดยเฉพาะราษฎรที่เป็นเกษตรกร เวลาผลผลิตมีราคาตกต่ำก็มักจะรวมตัวกันเดินทางมาเรียกร้องกับรัฐบาลที่หน้ารัฐสภา ปัจจุบันก็จะมีการเรียกร้องผ่านผู้แทนราษฎรในเขตเลือกตั้ง โดยทั่วไปแล้วราษฎรไม่สามารถมีบทบาทในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม การกระจายรายได้ไม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจนจึงไม่สามารถแก้ไขได้อย่างจริงจัง สื่อมวลชน มีบทบาทต่อการติดตามพฤติกรรมของรัฐบาล วิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลในการคัดค้านหรือสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจต่างๆ นักวิชาการสามารถแสดงบทบาทคัดค้านหรือสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลได้ ซึ่งได้ผลมาจากการทำวิจัยเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ พ่อค้า นายทุน บางกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์กับผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง ในรูปของการปกป้องผลประโยชน์ของธุรกิจ สำหรับกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นทางการ ได้แก่ สหภาพแรงงาน โดยทั่วไปยังไม่ค่อยมีความเข้มแข็งในการต่อรองกับกลุ่มที่มีอำนาจ สหภาพที่มีความเข้มแข็งและมีอำนาจการต่อรองสูงคือ สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ ซึ่งจะมีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจที่เรียกร้องผลประโยชน์ของกลุ่ม โดยเฉพาะเรื่องความไม่เป็นธรรมของนายจ้างที่มีต่อลูกจ้าง อัตราค่าจ้าง สวัสดิการ
2. อุปทานของนโยบายเศรษฐกิจ คือ การตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคสินค้า ซึ่งผู้ที่มีบทบาทในการผลิตนโยบายเศรษฐกิจออกมาตอบสนองความต้องการของกลุ่มต่างๆ ในสังคม ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลและสถาบันที่สำคัญดังนี้คือ ชนชั้นนำทางอำนาจ กลุ่มนักวิชาการ พรรคการเมือง รัฐบาลและรัฐสภา ซึ่งพรรคการเมืองและรัฐสภามีบทบาทอย่างจำกัดในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะเนื่องจากความแข็งแรงของระบบอุปถัมภ์ที่ยังรากลึกในสังคมไทย

2.2.2 ทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์

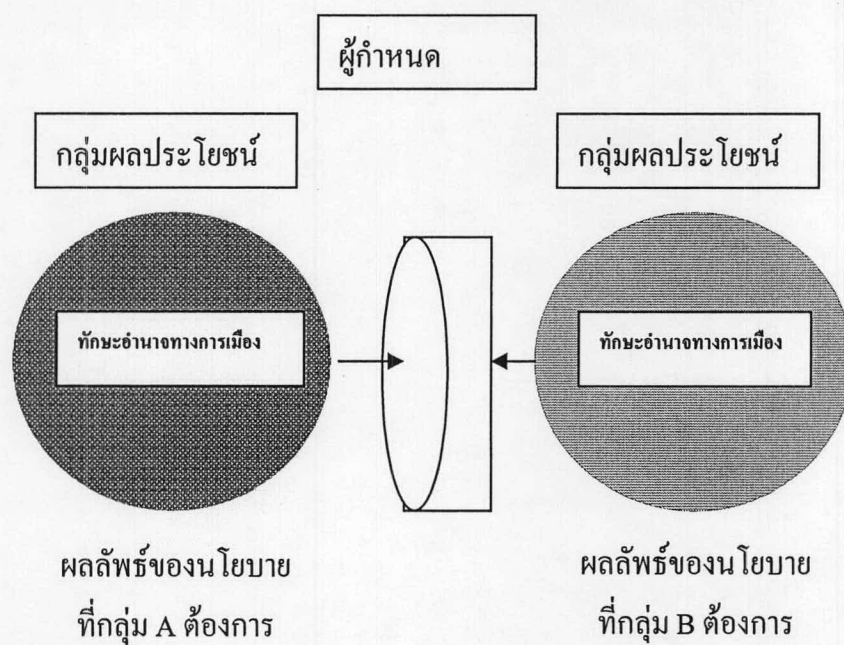
กลุ่มผลประโยชน์ หรือการก่อกำเนิดของกลุ่มผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากปรากฏการณ์ธรรมชาติของสังคมของมนุษย์ที่ต้องการหรือที่ประสงค์ที่จะรวมกลุ่มไม่ว่าจะอยู่ในยุคใด และในสังคมใดๆการรวมกลุ่มนั้น ถูกลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ สภาพการเมืองในแต่ละแห่งที่ไม่เหมือนกัน เมื่อกลุ่มผลประโยชน์รวมตัวกัน อาจทำการเรียกร้องสิทธิ หรือเรียกร้องผลประโยชน์ใดๆจากรัฐให้กับกลุ่มตนเองเพื่อตอบสนองความต้องการ หรือแก้ปัญหาที่กลุ่มตนกำลังประสบอยู่ ซึ่งอาจเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ การเกษตร การสาธารณสุข หรือด้านอื่นก็ได้ (ชัยอนันต์ ผาสุก วิทยา นภาศิริกุลกิจ, 2530:1 อ้างถึงใน ศิรินา ปวโรฬารวิทยา 2548:36)

บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ พฤติกรรมของกลุ่มผลประโยชน์ขึ้นอยู่กับลักษณะเงื่อนไขของระบบพรรคการเมือง ความแตกต่างขั้นมูลฐานของหน้าที่ระหว่างพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์คือ พรรคเป็นผู้คัดเลือกแต่งตั้งผู้สมัครรับเลือก เพื่อบริหารงานบริการสาธารณะรับผิดชอบในการปกครองประเทศ ริเริ่มนโยบายและปฏิบัติตามนโยบายสาธารณะ แต่กลุ่มผลประโยชน์มีหน้าที่หลักอยู่สองประการคือ การใช้อิทธิพลบีบบังคับผู้บริหารประเทศ และรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตน เช่น สมาคม องค์กร และกลุ่มต่างๆ (วิทยา นภาศิริกุลกิจ, 2530:1 อ้างถึงใน ศิรินา ปวโรฬารวิทยา 2548:36)

วิธีการดำเนินการของกลุ่มผลประโยชน์นั้นสามารถกระทำได้ในระดับต่างๆกัน เช่น การบีบบังคับโดยตรงต่อหน่วยงานของรัฐ ต่อคณะรัฐมนตรี ต่อสมาชิกรัฐสภา ต่อเจ้าหน้าที่ชั้นสูงของรัฐ เพื่อสร้างความกดดันแก่ผู้บริหารของรัฐ โดยใช้ประชาชนเป็นเครื่องมือ นอกจากนี้ยังมีวิธีการบีบบังคับโดยทางอ้อม ดังนั้นคำว่า การใช้วิธีการบีบบังคับจึงเกี่ยวข้องกับอิทธิพล เกี่ยวกับอำนาจบีบบังคับอันเป็นผลทำให้กลุ่มผลประโยชน์พยายามแสวงหาหรือสร้างอิทธิพลและอำนาจเพื่อที่จะได้ดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มได้ตามเป้าหมาย

Group Equilibrium Model

ตารางภาพที่ 4 : ภาพบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีต่อนโยบายสาธารณะ

ที่มา วรวิทย์ เจริญเลิศ, เอกสารประกอบการเรียนเรื่องกลุ่มผลประโยชน์

2.2.3 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา โดยในช่วงแรก เป็นการเริ่มต้นของรูปแบบการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ พร้อมกับความสนุกสนานเพลิดเพลินกับการเดินทางท่องเที่ยว กลุ่มนักท่องเที่ยวยังมีลักษณะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ และเป็นกลุ่มผู้สนใจพิเศษเฉพาะเรื่อง เช่น กลุ่มเดินป่า คุนุก ชมปะการัง และเดินชมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น เป็นต้น แม้การท่องเที่ยวจะยังคงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคนในท้องถิ่นค่อนข้างน้อยและยังไม่มี การส่งเสริมให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ทั้งในด้านนโยบายและการดำเนินการด้านการพัฒนาและส่งเสริม การตลาด แต่ก็ถือได้ว่าเป็นยุคเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย

ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2525 – 2535 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการขยายตัว อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลได้ประกาศให้เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง คิดเป็นอัตราเฉลี่ย 13.02% ต่อปี และ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นสาขาเศรษฐกิจที่ทำรายได้สูงสุดให้กับประเทศได้เป็นอันดับ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าส่งออกประเภทอื่น แต่ผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าว ได้ ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในแหล่ง ท่องเที่ยวหลักทั่วประเทศ ทำให้อัตราการเติบโตของนักท่องเที่ยวเริ่มชะลอลงลง จึงได้มีการ พยายามที่จะสรุปบทเรียนที่ผ่านมาและนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้ถูกยกขึ้นมาพิจารณาในช่วงนี้ ในช่วงปี พ.ศ. 2536-2540 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.) เป็นหน่วยงานหลักในด้านการ ดูแลรับผิดชอบการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้พยายามผลักดันนโยบายและมาตรการ ต่างๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม โดยกำหนดให้เป็นนโยบายและ แนวทางหลักในการดำเนินงานขององค์กรอย่างชัดเจนตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 ดำเนินงานมาจนถึง ปัจจุบัน

การพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ประสานการพัฒนากับการอนุรักษ์ได้มีความพยายาม ดำเนินการมาโดยตลอด โดยการวางกลยุทธ์ในการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาที่ดำเนินการอย่าง รอบคอบตรงตามหลักวิชา ภายใต้แนวทาง “การพัฒนาอนุรักษ์ เพื่อพิทักษ์การท่องเที่ยวไทย” แต่ ในการดำเนินการที่ผ่านมาแนวทางต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่สามารถปฏิบัติอย่างได้ผลด้วยสาเหตุหลาย ประการ สาเหตุประการหนึ่งที่จะกล่าวเป็นพิเศษ คือ ความสับสนในการพัฒนาระหว่างความ ต้องการทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ และการขาดการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

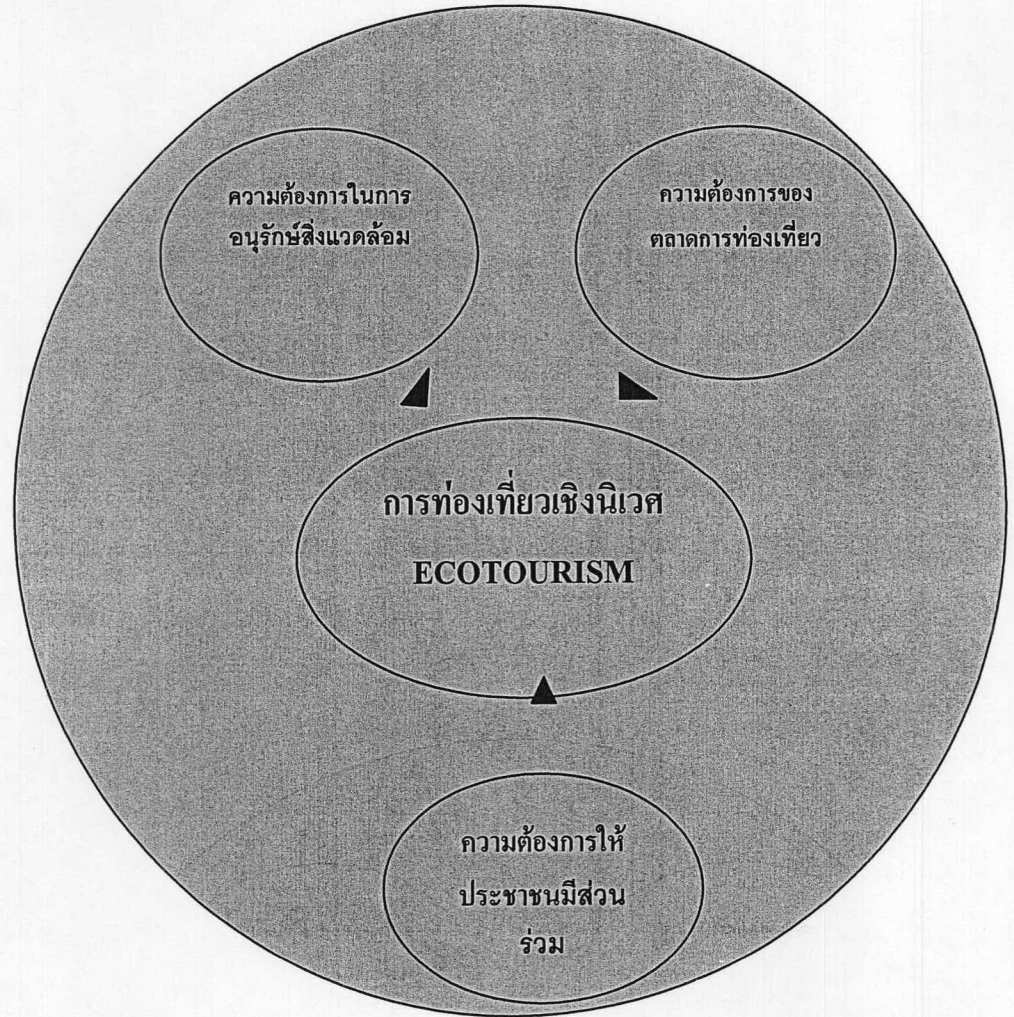
ภายใต้ความต้องการของประเทศในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ และ
กระแสของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3
ด้าน คือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
2. กระแสความต้องการในการศึกษา เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและ
ทรัพยากรธรรมชาติ
3. กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากพลัง 3 กระแสเหล่านี้ จึงทำให้เกิดแนวความคิดการพัฒนาในทิศทางที่ยั่งยืนซึ่งมีผลต่อ
ระบบการจัดการการพัฒนาการท่องเที่ยวและต่อรูปแบบการท่องเที่ยวมากขึ้น ทำให้เกิดทางเลือกใน
การท่องเที่ยวใหม่ (Alternative Tourism) เพื่อมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวตามแบบ
ประเพณีนิยมหรือแบบทั่วไป (conventional Tourism) ซึ่งมีการนำเสนอในหลายรูปแบบ (Form)
รูปแบบการท่องเที่ยวที่มีระบบการจัดการที่กล่าวถึงมากที่สุด คือ Ecotourism ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่
เน้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ที่ต้องมีการให้ความรู้
กับนักท่องเที่ยวในการอนุรักษ์และเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism ดูจะเป็นทางออกที่มีอนาคต ประเทศ
ไทยจึงยอมรับและกล่าวขานถึงการท่องเที่ยวแบบนี้ค่อนข้างมากในระยะไม่กี่ปีมานี้ ซึ่งเป็นที่สนใจ
จากฝ่ายต่าง ๆ ในภาครัฐและเอกชนของไทยมากขึ้นตามลำดับ จนเกิดความต้องการการท่องเที่ยว
แบบ Ecotourism สูงมากและมีธุรกิจด้านนี้เกิดขึ้น มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบด้านตลาดการ
ท่องเที่ยวอย่างมาก ทำให้นำเป็นหวังว่าตลาดการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism จะเป็นการช่วยอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมหรือเป็นตัวเร่งให้เกิดความเชื่อมโยง

การท่องเที่ยวแบบ Ecotourism แท้ที่จริงแล้วไม่อาจรวมแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดได้ การ
ท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural tourism) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure tourism) การ
ท่องเที่ยวในเขตเกษตรกรรม (Agro-tourism) การท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (Cultural
tourism and Historical tourism) อาจไม่ใช่ Ecotourism ทั้งหมด ขณะที่หลายฝ่ายให้รวมการ
ท่องเที่ยวเกือบทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม (ทั้งทางธรรมชาติหรือสังคม) เป็นการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด แต่ข้อเท็จจริงคือการท่องเที่ยวแต่ละแบบมีแนวทางการจัดการต่างกัน
การเลือกใช้ชื่อรูปแบบที่ไม่ตรงมีโอกาสสร้างความเสียหายให้กับการท่องเที่ยวได้ ดังนั้น รูปแบบ
การท่องเที่ยวที่ต่างกัน จึงต้องมีการจัดรูปแบบที่ต่างกัน

เกิดจาก 3 กระแสที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยว
 ตารางภาพที่ 5 : กระแสความต้องการ Ecotourism

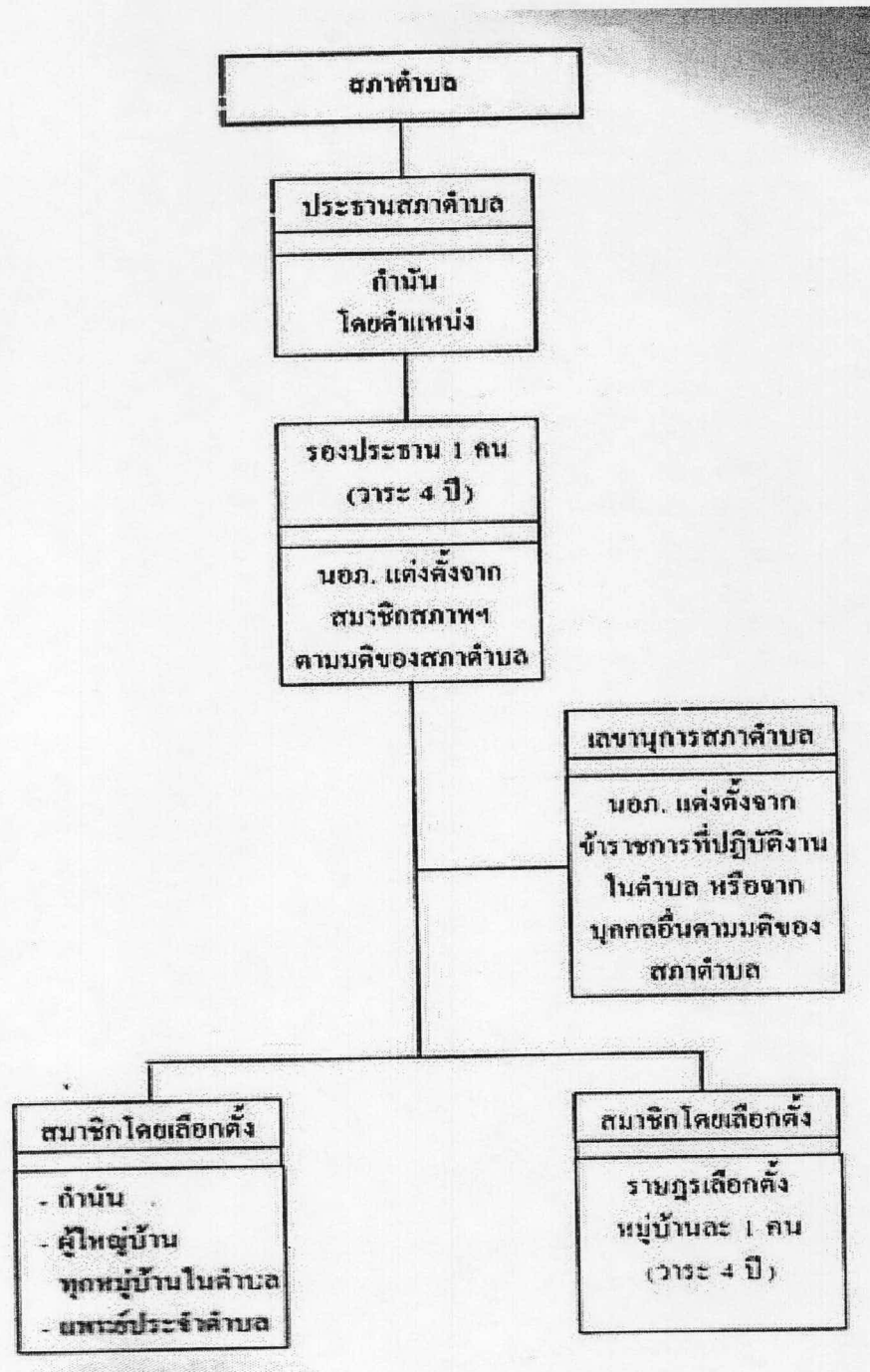
องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

องค์กรของรัฐ

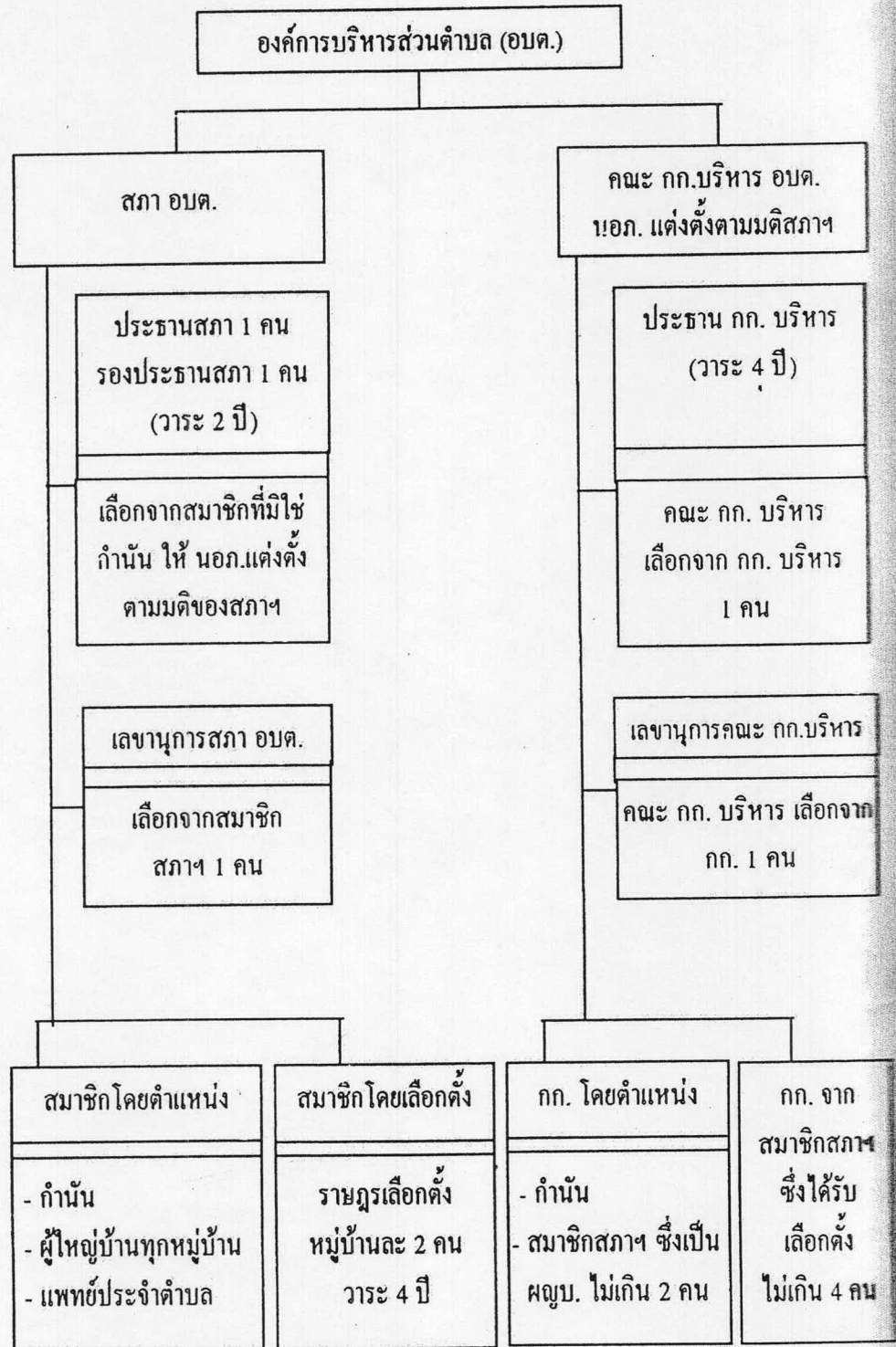
ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและจัดการท่องเที่ยวในระดับต่างๆ มีอยู่จำนวนมากตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดโดยกฎหมาย ทั้งในเชิงการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง ในเชิงทรัพยากรธรรมชาติ และในเชิงสิ่งแวดล้อม โดยจัดเป็นประเภทราชการส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น ตามที่กำหนดในกฎหมายระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน และกฎหมายเฉพาะ หน่วยงานที่สำคัญได้แก่

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย พรบ.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ.2522 เป็นองค์กรนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์ตามมาตรา 8 ดังนี้ (1) ส่งเสริมการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนการประกอบอาชีพของคนไทยในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (2) เผยแพร่ประเทศไทยในด้านความงามธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา และวิวัฒนาการของเทคโนโลยี ตลอดจนกิจการอย่างอื่น อันจะเป็นการชักจูงให้มีการเดินทางท่องเที่ยว (3) อำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว (4) ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความเป็นมิตรไมตรี ระหว่างประชาชนและระหว่างประเทศ โดยอาศัยการท่องเที่ยว (5) ริเริ่มให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยว และเพื่อการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
2. กรมป่าไม้ เป็นหน่วยงานที่ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วย อุทยานแห่งชาติ ป่าสงวนแห่งชาติ การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า นอกจากจะดำเนินการปกป้อง คุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติตามกฎหมายแล้ว กรมป่าไม้ยังทำหน้าที่ศึกษา ค้นคว้า เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ต่างๆ คือ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามสัตว์ป่า วนอุทยานแห่งชาติ สวนรุกขชาติ สวนพฤกษชาติ และศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสวนพฤกษชาติ ในการจัดการบริหารพื้นที่เหล่านี้ขึ้นโดยตรงกับหน่วยงานส่วนกลาง ซึ่งเป็นการจัดส่วนการบริหารที่หน่วยงานส่วนกลางตั้งอยู่ในพื้นที่
3. กรมศิลปากร รับผิดชอบดูแลแหล่งโบราณสถานที่ได้ประกาศตามกฎหมาย พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แหล่งโบราณสถานจัดได้ว่ามีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง ส่วนราชการกลางที่เกี่ยวข้อง คือสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ

4. จังหวัด มีความเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในระดับจังหวัด เนื่องจากจังหวัดเป็นการจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค เป็นการรวมท้องที่หลายอำเภอ ตั้งขึ้นเป็นจังหวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลระบบบริหารงานของจังหวัด กำหนดตามกฎหมายพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2535 ผู้ว่าราชการเป็นผู้รับนโยบายและคำสั่งจากนายกรัฐมนตรี ในโครงสร้างการบริหารของจังหวัด ไม่มีหน่วยงานทำหน้าที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวโดยตรง การพัฒนาการท่องเที่ยวจะอยู่ในขอบข่ายวางแผนพัฒนาจังหวัด โดยสำนักงานจังหวัด ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการจังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัด มีอำนาจหน้าที่กำกับปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานการท่องเที่ยวในกรณีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยตั้งสำนักงานอยู่ในจังหวัด
5. สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ซึ่งเกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อสภาเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2535 ตามนโยบายด้านการกระจายอำนาจ คือ “ การกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น โดยจัดให้มีการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นทุกระดับ ให้อำนาจในการกำหนดนโยบายการพัฒนา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการวางผังเมือง เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตยและจะส่งเสริมให้องค์กรปกครองท้องถิ่นในระดับตำบลเป็นนิติบุคคลเพื่อให้มีความคล่องตัว และร่วมแก้ปัญหาของประชาชนในตำบลได้อย่างมีประสิทธิภาพ”

ตารางภาพที่ 6 : แผนผังโครงสร้างสภาตำบลตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลพ.ศ. 2537
ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ตารางภาพที่ 7 : แผนผังโครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

6. สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (สผ.) มีอำนาจหน้าที่ดังนี้ (1) จัดทำนโยบายและแผนการส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติให้สอดคล้องกับนโยบายด้านต่างๆของประเทศ รวมทั้งการติดตามประเมินผล (2) ประสานการจัดทำแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (3) ติดตามตรวจสอบและจัดทำรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม (4) ประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ให้เป็นไปตามนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม (5) ดำเนินการเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ที่อาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมหรือโครงการของภาครัฐหรือเอกชน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม (6) กำหนดทำที่ แนวทาง และประสานความร่วมมือ และการเข้าร่วมในพันธกรณีด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (7) เสนอแนะนโยบาย แนวทางและประสานการบริหารและจัดการกองทุนสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการระดมทุนสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (8) ดำเนินการประสานงานสิ่งแวดล้อมในส่วนภูมิภาค (9) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนด ให้เป็นหน้าที่ของสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย
7. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (สส.) มีอำนาจหน้าที่มีดังนี้ (1) ส่งเสริม เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม (2) รวบรวม จัดทำ และให้บริการข้อมูล ข้อเสนอแนะด้านสิ่งแวดล้อมด้วยเทคโนโลยีต่างๆ ในฐานะศูนย์ข้อมูล ข้อเสนอแนะด้านสิ่งแวดล้อม (3) ให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่หน่วยงานของรัฐและเอกชน (4) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของกรม หรือตามที่กระทรวงหรือรัฐมนตรีมอบหมาย
8. กรมควบคุมมลพิษ (คพ.) มีอำนาจหน้าที่มีดังนี้ (1) เสนอความเห็นเพื่อจัดทำนโยบาย และแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ด้านการควบคุมมลพิษ (2) เสนอแนะการกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมและมาตรฐานควบคุมมลพิษจากแหล่งกำเนิด (3) จัดทำแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม และมาตรการในการควบคุมป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากภาวะมลพิษ (4) ติดตาม ตรวจสอบ และจัดทำรายงานสถานการณ์มลพิษ (5) พัฒนาระบบ รูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมสำหรับระบบต่างๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการคุณภาพน้ำ อากาศ ระดับเสียง สารอันตราย และกากของเสีย (6) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติด้านการควบคุมมลพิษ (7) ดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องรื้อถอนทุกซ์ด้านมลพิษ (8) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของกรม หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

องค์กรพัฒนาเอกชน (Non Governmental Organization : NGOs)

ที่เกี่วข้องกับการมีส่วนการบริหารและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นพื้นฐานของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กฎหมายสิ่งแวดล้อมตาม พรบ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ได้กำหนดเพื่อเป็นการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้องค์กรเอกชนที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายไทย ทำกฎหมายต่างประเทศ ที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องโดยตรงกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม หรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีสิทธิ์ขอจดทะเบียนเป็นองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

องค์กรพัฒนาเอกชนมีประมาณ 250 แห่ง ได้ขึ้นทะเบียนตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมและได้รับการประกาศแล้ว มีจำนวน 77 องค์กร ได้แก่ มูลนิธิ จำนวน 47 แห่ง สมาคม จำนวน 25 แห่ง องค์กรอื่นๆเช่น สภา องค์กรระหว่างประเทศ จำนวน 5 แห่ง องค์กรที่ไม่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ประเภทชมรม จำนวน 15 แห่ง ประเภทโครงการ 13 โครงการ

องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม มักมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในด้านการอนุรักษ์ การให้การศึกษา และการพัฒนาองค์กรของชุมชน ซึ่งมีผลให้ต้องมีภารกิจด้านการจัดการการท่องเที่ยวและการพัฒนาองค์กร เช่นการเป็นมัคคุเทศก์ การนำเที่ยว การต่อสู้เรียกร้องให้มีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งบทบาทบางส่วนอาจผิดกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พรบ.ธุรกิจนำเที่ยวมัคคุเทศก์ หรือ พรบ.อุทยานแห่งชาติ ซึ่งได้มีการประสานงานทำความเข้าใจในส่วนที่เกี่ยวข้องตลอดมา ในขณะที่มีหลายองค์กรได้จัดตั้งองค์กรย่อยเพื่อดำเนินการ กิ่งธุรกิจตามกฎหมายเพื่อนำเที่ยวหรือส่งเสริมองค์กรประชาชนในการนำเที่ยวและให้บริการการท่องเที่ยว

องค์กรภาคธุรกิจเอกชน

เป็นองค์กรนิติบุคคลที่มีการประกอบการในรูปบริษัท ห้างหุ้นส่วนจำกัด หรือร้านค้าตามกฎหมาย การประกอบการที่มีลักษณะเอกเทศค่อนข้างมาก แต่มีการจัดตั้งองค์กรร่วมเพื่อประสานงานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ภายในกรอบของการท่องเที่ยว และภายในกลุ่มธุรกิจประเภทเดียวกันเช่น หอการค้าไทย และหอการค้าจังหวัด สมาคมไทยธุรกิจการท่องเที่ยว สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัด สมาคมมัคคุเทศก์อาชีพ สมาคมไทยบริการท่องเที่ยว สมาคมผู้ประกอบการ

นำเที่ยวในประเทศ สมาคมโรงแรมไทย สมาคมบริการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย เป็นต้น

องค์กรประชาชน

ที่จัดตั้งจากการรวมกลุ่มของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อกิจการใดกิจการหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่องค์กรของรัฐ และไม่ใช่องค์กรธุรกิจ ปัจจุบันมีจำนวนมากที่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเมือง การป้องกันตนเอง การพัฒนาอาชีพ การอนุรักษ์ และการช่วยเหลือตนเอง องค์กรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว หรือการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวนั้นมีไม่มากนัก และไม่มีการรวบรวมไว้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามอาจจำแนกองค์กรประชาชนได้ดังนี้

- (1) กลุ่ม เป็นการรวมกลุ่มจัดตั้ง เป็นกลุ่มที่มีเป้าหมายร่วมกับภายในชุมชน ส่วนใหญ่มีรากฐานเกี่ยวกับการปกครอง เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มทอผ้า
- (2) ชมรม เป็นการรวมกลุ่มที่จัดตั้งเป็นชมรม มักมีระเบียบที่ชัดเจนในการรวมเป็นองค์กรที่ไม่ใช่นิติบุคคล มักเป็นกลุ่มขนาดเล็กในระยะเริ่มต้น อยู่เป็นเอกเทศหรืออยู่ภายใต้องค์กรใหญ่ เช่น ชมรมท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ บ้านคีรีวง อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช
- (3) สมาคมหรือมูลนิธิ เป็นองค์กรที่เป็นนิติบุคคล ในระดับประชาชนมีองค์กรแบบนี้น้อย เมื่อมีการจัดตั้งเป็นองค์กรนิติบุคคล รูปแบบทั้งสองนี้แล้วจะมีขอบเขตที่กว้างขวาง และมีบทบาทหน้าที่มากขึ้น
- (4) สหกรณ์ท่องเที่ยว แนวคิดด้านสหกรณ์ได้นำมาใช้ในการรวมกลุ่มประชาชนมาเป็นเวลานาน ซึ่งสหกรณ์การเกษตรเป็นกลุ่มที่ได้มีบทบาทกว้างขวางในหมู่ประชาชน ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ แนวความคิดนี้ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการรวมกลุ่มประชาชนเพื่อการท่องเที่ยวที่จังหวัดกาญจนบุรีเป็นแห่งแรก ชื่อ สหกรณ์การนำเที่ยวชมธรรมชาติแนวอนุรักษ์กาญจนบุรี จำกัด (สนอ.ท)

การรวมกลุ่มของประชาชนดังกล่าวในบางพื้นที่ได้เรียกตนเองว่า เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนท้องถิ่น (Local NGOs) ซึ่งอาจเป็นระดับจังหวัด ระดับอำเภอ หรือระดับหมู่บ้าน แต่โดยทั่วไปแล้วกรณีที่ได้จัดตั้งเป็นสมาคม หรือมูลนิธิ มักจัดตั้งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน มากกว่าเป็นองค์กรประชาชน

แนวความคิด และหลักการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว ที่มุ่งให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและของทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) โดยเมื่อพัฒนาจากรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีอยู่ จะเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมในบางส่วนของ การท่องเที่ยวทุกรูปแบบในกลุ่มที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีการให้คำจำกัดความอย่างหลากหลาย แต่ทั้งหมดได้เน้นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature-based) เป็นหลัก มีการรักษาสิ่งแวดล้อม (Environmentally Management) และการให้การศึกษา (Education) แก่ผู้เกี่ยวข้อง สำหรับประเทศไทยมีความจำเป็นที่จะกำหนดคำจำกัดความในลักษณะที่ทำให้เกิดความชัดเจนในหมู่ผู้เกี่ยวข้อง กล่าวคือ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมองค์ประกอบหลัก (Key Elements) 4 ประการ คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature-based) เป็นหลัก ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identical or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้น ๆ
2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Management) เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsibly Travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (no or low impact)
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูน

ความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (appreciate) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (Involvement of local community or people participation) เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น (Local benefit) โดยหมายถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว และในที่สุดแล้วท้องถิ่นสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ตามลักษณะดังกล่าวข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไป ความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ

เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ที่แยกออกอย่างชัดเจนกับความสนใจในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ลักษณะเฉพาะนี้จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ใช่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (ยกเว้นลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติ) ในทำนองเดียวกัน การท่องเที่ยวธรรมชาติ จึงไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด ทั้งนี้ ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวนั้น ๆ ด้วย ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จึงมีเพียงบางส่วนจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ อาจมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่กับการท่องเที่ยวแบบอื่น ๆ ก็ได้

ตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย

เนื่องจากประเทศไทยมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีความสวยงามและมีความหลากหลาย โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ตลอดจนอรรถศาสตร์ไมตรีของท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศสนใจเดินทางมาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และจากการพิจารณากิจกรรมที่นักท่องเที่ยวปฏิบัติในระหว่างการท่องเที่ยว สามารถแบ่งประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย ออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้มข้น ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการศึกษาธรรมชาติ การเดินท่องป่า การดูนก/ส่องสัตว์ การเที่ยวถ้ำ ทางเดินที่พักรวมการเดินทาง ป่าละเมาะ การศึกษาธรรมชาติ การดำน้ำดูปะการัง (น้ำลึก-น้ำตื้น) การล่องแพ เรือแคนูและคายัค

2. นักท่องเที่ยวแบบกึ่งนิเวศ ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมแบบกึ่งนิเวศ ซึ่งอาจไม่มีการศึกษาระบบนิเวศ ได้แก่ การศึกษาท้องฟ้าและดวงดาว การปีนเขา ใต้เขา จักรยานเสือภูเขา ซาฟารี และการตกปลา

โดยจะเห็นว่า กิจกรรมท่องเที่ยวทั้ง 2 ประเภทดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเป็นหลัก เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีการพัฒนาให้เป็นพื้นที่หลักในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยทั้งสิ้น การบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่สำคัญประกอบด้วย บริการที่พัก อาหาร บริการนำเที่ยว มัคคุเทศก์ และบริการกิจกรรมท่องเที่ยวอื่นๆ

บริการที่พัก สถานที่พักมีหลายประเภท โดยทั่วไปแบ่งเป็นประเภทดังนี้

1. โรงแรมและบังกาโล เกือบทั้งหมดยังไม่สามารถจัดเป็นที่พักเชิงนิเวศอย่าง แท้จริง มีเพียงรีสอร์ทบางแห่งที่สามารถพัฒนาเป็นที่พักเชิงนิเวศได้
2. บ้านพักรับรองในเขตอุทยานแห่งชาติของกรมป่าไม้ เดี๋ยวนี้และค่ายพัก แรม สถานที่พักประเภทนี้มีความเหมาะสมจัดเป็นที่พักเชิงนิเวศได้ เพียงแต่ส่วนใหญ่ยังมีรูปแบบและการจัดการไม่สมบูรณ์ตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. ที่พักของทางราชการ เช่นที่พักในที่ทำการเขื่อน อ่างเก็บน้ำ ค่ายลูกเสือ ศูนย์ปฏิบัติการในพื้นที่ของหน่วยงานต่างๆเป็นที่พักที่ไม่ได้จัดเพื่อการบริการทางธุรกิจ ส่วนใหญ่จึงไม่ได้จัดในลักษณะของที่พักเชิงนิเวศ
4. ที่พักในบ้าน (Home stay) เป็นรูปแบบที่พัก ซึ่งประสงค์ให้เจ้าของบ้านมีรายได้และเกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เป็นที่พักแบบใหม่ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นตอนทดลองของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่พักประเภทนี้สามารถพัฒนาเป็นที่พักเชิงนิเวศได้

บริการนำเที่ยว มัคคุเทศก์ กิจกรรมที่นิยมมากที่สุดคือ การเดินป่า (ค้างแรม) เดินป่าศึกษาธรรมชาติ ดูนก แคมป์ปิ้ง ส่องสัตว์ ในปัจจุบันบริการนำเที่ยวเชิงนิเวศยังขาดมาตรฐานและทิศทางในการดำเนินงาน ซึ่งผู้ให้บริการต้องการคำแนะนำที่ถูกต้องและการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังขาดมัคคุเทศก์เฉพาะ ที่สามารถให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างละเอียดชัดเจน

การศึกษาและการสร้างจิตสำนึก แก่นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมโดยรวม จึงส่งผลต่อรูปแบบการให้การศึกษาในระบบ มี

กระบวนการศึกษาเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้สื่อความหมายธรรมชาติแบบต่างๆ และการให้ข้อมูล ข่าวสาร การศึกษาในสื่อสารมวลชนทุกชนิด ปัจจุบันสถาบันการศึกษาจัดหลักสูตรด้านการท่องเที่ยว ด้านการศึกษาวางแผนการจัดการ และการบริหารสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รวมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาแต่เน้นทางด้านอุตสาหกรรมมากกว่าการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทางด้านการจัดสื่อความหมายธรรมชาติมีอยู่ทั่วไปในแหล่งท่องเที่ยวอุทยาน แต่ไม่มีคุณภาพพอที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและสร้างจิตสำนึกได้อย่างแท้จริง สำหรับการให้ข้อมูล และการศึกษาผ่านสื่อสารมวลชนต่างๆมีอยู่ทั่วไป และได้รับความสนใจค่อนข้างสูง แต่การนำเสนอยังขาดเป้าหมายและทิศทางร่วมกันที่ชัดเจนในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่วนใหญ่เน้นที่ประสบการณ์ใหม่ๆเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หรือวัฒนธรรม เท่านั้น

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ปัจจุบันยังอยู่ในวงที่จำกัด และขาดความสมดุล เช่นความร่วมมือระหว่างอุทยานแห่งชาติกับองค์กรปกครองท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์ การร่วมมือระหว่างประชาชนในพื้นที่กับผู้ควบคุมดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และการประสานงานระหว่างผู้ประกอบการกับส่วนราชการเป็นต้น รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนยังมีลักษณะการมีกิจกรรมเสริมจากการท่องเที่ยว เป็นการค้าขายในการท่องเที่ยวมากกว่ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว มีเพียงการบริหารส่วนท้องถิ่นบางแห่งเท่านั้นที่มีโอกาสในการจัดการ ในบางพื้นที่ประชาชนได้จัดตั้งกลุ่มและดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเอง

ปัจจุบันนี้องค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ในทางปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในส่วนที่รับผิดชอบ อยู่ภายใต้กรอบที่มีอยู่อย่างกว้างๆ โดยมีการติดต่อประสานงานและเกี่ยวข้องเท่าที่ความต้องการเท่านั้น ยังไม่มีการประสานให้เป็นเครือข่ายที่ชัดเจน จึงมักเกิดปัญหาในการจัดการการท่องเที่ยวอยู่เสมอ ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วยหน่วยงานและองค์กรฝ่ายต่างๆ ดังนี้

1. ผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ หรือรับผิดชอบดูแลทรัพยากร ได้แก่ กรมป่าไม้ (สำนัก อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ) กรมประมง กรมศิลปากร องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นทุกระดับ องค์กรอุตสาหกรรมป่าไม้ ชุมชน ปักเจนบุคคลและองค์กรอื่นๆที่มีพื้นที่รองรับการท่องเที่ยว
2. ผู้เป็นสื่อกลางในการท่องเที่ยว ได้แก่หน่วยงานด้านการตลาด ธุรกิจและบริการ บริษัทนำเที่ยว สถานศึกษา หน่วยงาน องค์กรพัฒนาเอกชน และสื่อต่างๆ

3. ผู้ให้บริการการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ ที่รองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ สถานบริการที่พัก บริการยานพาหนะและการเดินทาง มัคคุเทศก์ หน่วยราชการด้านโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น
4. ผู้กำหนดนโยบายและแผนงานในการจัดการ นับแต่ระดับสูงจนถึงระดับจัดการและติดตามนโยบายในพื้นที่ คือ คณะรัฐมนตรี ททท. จังหวัด สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม(สผ.) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (สส.) กรมป่าไม้ กรมศิลปากร รวมทั้งผู้บริหารการศึกษาต่างๆ

จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศเป้าหมายหลักของประเทศไทย พบว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จัดอยู่ในตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) เนื่องจากมีลักษณะเป็นกลุ่มที่มีความสนใจพิเศษเฉพาะด้าน และมีความต้องการที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในส่วนแบ่งตลาดปัจจุบัน จากการประเมินสัดส่วนของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากกลุ่มตลาดการท่องเที่ยวหลักของประเทศไทย พบว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มประเทศในเอเชีย รองลงมาเป็นกลุ่มอเมริกา อังกฤษ เยอรมัน และออสเตรเลีย ตามลำดับ

สำหรับลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศชาวต่างประเทศในประเทศไทย ซึ่งประเมินจากประเภทและกิจกรรม พบว่าตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับ นักท่องเที่ยวต่างประเทศ ยังจำกัดอยู่ในวงแคบและมีสัดส่วนไม่มากนัก และส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศประเภทเข้มข้น กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจเข้าร่วมมากที่สุด ได้แก่ การเดินป่า(ค้างแรม) ดำน้ำดูปะการัง การดูนก/ส่องสัตว์ การเดินป่าละเมาะ การศึกษาธรรมชาติ ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 25-34 ปี และมีการปฏิบัติตนเป็นนักท่องเที่ยว ที่มีความระมัดระวังต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี

แม้ว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มตลาดที่ค่อนข้างจำกัด แต่ก็ เป็นกลุ่มที่มีระยะเวลาพำนักค่อนข้างยาวรวมทั้งเป็นกลุ่มที่มีกำลังซื้อค่อนข้างสูง ซึ่งในภาพรวมเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อตลาดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในแง่ของคุณภาพมากกว่าปริมาณ จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายที่รัฐให้ความสำคัญและมีนโยบายที่จะส่งเสริมด้านการตลาดให้มากขึ้น นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภูมิภาคเดียวกัน ถือได้ว่าตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีแนวโน้มที่จะเติบโตไปในทิศทางที่ดี

เนื่องจากมีความสมบูรณ์และความหลากหลายของทรัพยากรค่อนข้างสูง ประกอบกับ นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ยังมีกระแสดูความต้องการที่จะเดินทางท่องเที่ยว และศึกษาเรียนรู้ความ

แตกต่างของพื้นที่และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น หากมีการทำความเข้าใจเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อนบ้านเกี่ยวกับการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอนาคต จะส่งผลให้มีการดำเนินงานที่ประสานสอดคล้องและเชื่อมโยงกันได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย ถือได้ว่าเป็นช่วงแห่งการบูรณาการ เพื่อให้แนวคิดได้ถูกถ่ายทอดลงสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมให้มากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาพื้นที่แหล่งและการส่งเสริมการตลาด ซึ่งยังมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงและพัฒนาอีกหลายส่วน เพื่อให้การพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบริการที่มีอยู่ มีมาตรฐานและสามารถแข่งขันแบ่งในตลาดการท่องเที่ยวในตลาดการท่องเที่ยวเอาไว้ อย่างไรก็ตามในการดำเนินการจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญเนื่องจากเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงในพื้นที่ รวมทั้งต้องอาศัยความเข้าใจในกระบวนการและโครงสร้างของระบบการท่องเที่ยว เพื่อให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องสามารถดำเนินการได้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน และไม่ขัดแย้งกับกรอบนโยบายหลักที่ได้ตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์เอาไว้

การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยถือเป็นการดำเนินงานภายใต้กรอบของการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว (ททท.) ที่ให้ความสำคัญควบคู่ไปกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาพรวม โดยการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ททท. ในฐานะเป็นหน่วยงานหลักที่ดูแลรับผิดชอบในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้กำหนดให้เป็นนโยบายและแนวทางหลักในการดำเนินงานขององค์กร อย่างชัดเจน ตั้งแต่ปี 2541 พร้อมกันนี้ได้ผลักดันให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการกำหนดให้เป็นนโยบายระดับชาติ และเพื่อให้มีนโยบายดังกล่าวมีการนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงกำหนดให้มีคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาถ่วงดุลการดำเนินงาน และแผนปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย ให้มีความสอดคล้องในทิศทางเดียวกัน โดยมี ททท. เป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบหลักในการผลักดันและประสานการดำเนินงาน ระหว่างหน่วยงานเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินงานให้เป็นไปตามภาระหน้าที่รับผิดชอบ อาทิ กรมป่าไม้ กรมศิลปากร กรมการปกครอง ภาคเอกชนและชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีสมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย เป็นเครือข่ายความร่วมมือจากภาคเอกชนที่สำคัญและร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นโยบายหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากแนวความคิดและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งให้ความสำคัญกับองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ การจัดการ กิจกรรมและกระบวนการ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชน ท้องถิ่น รัฐบาลจึงได้พิจารณากำหนดนโยบายหลักด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 10 ประการ คือ

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องมีการควบคุมดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือลดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวง่ายต่อการถูกรบกวนและฟื้นตัวได้ยาก
2. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการกิจกรรมที่เหมาะสม และการปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ พึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยรวม
3. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่าการมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจและการมีรายได้เพียงอย่างเดียว
4. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องให้ความสำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยน ความรู้และวัฒนธรรมชุมชน ในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ
5. ให้ความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นความจำเป็นอันดับต้นๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่างๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดวิธีการจัดการที่เหมาะสม
6. นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่างๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ
7. สนับสนุนการศึกษา วิจัย และประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน
8. มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ตักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

9. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ (Code of Conduct) แก่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง
10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับบนนโยบายด้านต่างๆ ในการจัดการเชิงนิเวศ

นโยบายและกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นนโยบายเชิงกลยุทธ์ที่มีที่มาจากนโยบาย กฎหมาย และแผนพัฒนาของชาติด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรด้านการจัดการป่าไม้ นโยบายด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นโยบายด้านการพัฒนาคนและการมีส่วนร่วม และนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เป็นกรอบการพัฒนา นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะสามารถตอบสนองแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ในด้านการเสริมสร้างศักยภาพของคน การพัฒนาสภาพแวดล้อมทางสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่มีเสถียรภาพมั่นคงและสมดุล การปรับบทบาท ททท. ในการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว การวางแผนการพัฒนา และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สมบูรณ์และเกิดความสมดุล และการมีบทบาทแสดงออกถึงการพัฒนาประชารัฐ ซึ่งจากกรอบนโยบายสามารถจำแนกนโยบายเฉพาะด้านและกลยุทธ์ได้ทั้งสิ้น 6 ด้าน ได้แก่

1. นโยบายด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
  - ให้การสนับสนุนในการวางแผนจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมตามขอบเขตความสามารถที่รองรับได้ โดยกำหนดเขตพื้นที่ท่องเที่ยว
  - กำหนดมาตรฐานที่ชัดเจนในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่เปราะบาง
  - สนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศนอกเขตการอนุรักษ์
  - สนับสนุนการพัฒนากลุ่มแหล่งท่องเที่ยวและ โครงข่ายการท่องเที่ยวในท้องถิ่น
  - สนับสนุนการจัดระบบข้อมูล ข่าวสารการเดินทาง ควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยว
  - กำหนดมาตรฐานการป้องกันและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - ควบคุมและจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว

2. นโยบายด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก

- ควบคุมรูปแบบการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- จัดให้มีการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระบบโรงเรียน
- สนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- สนับสนุนงบประมาณในการจัดสื่อความหมายธรรมชาติ
- ส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสื่อความกับนักท่องเที่ยว
- ขยายบทบาทการสื่อความหมายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกัน

3. นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นและผู้เกี่ยวข้องพัฒนาแบบแผน

- การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในด้านการลงทุน การผลิตสินค้าและบริการ
- สนับสนุนการจัดตั้งโครงข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ และติดตามประเมินผล
- ส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชน
- พัฒนากฎหมายและระบบงบประมาณของภาครัฐ ให้ชุมชนมีโอกาสควบคุมกำกับ ดูแล และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง
- สนับสนุนการเพิ่มความรู้และทักษะในการจัดการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชน
- สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านการจัดการและการจัดเก็บรายได้ด้วยตนเอง
- สนับสนุนองค์กรเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เชิงอนุรักษ์ และการพัฒนาสังคม

4. นโยบายด้านการส่งเสริมตลาดและการนำเที่ยว

- ส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพทรัพยากรและขีดความสามารถในการจัดการรองรับการท่องเที่ยว
- ส่งเสริมการตลาดในรูปแบบที่เป็นเครือข่ายที่เหมาะสม

- จัดให้มีการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว
- ส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เน้นการศึกษาและกิจกรรมเชิงนิเวศ
- ส่งเสริมการบริการนำเที่ยวเชิงนิเวศที่มีคุณภาพ มุ่งเน้นการศึกษา เรียนรู้และมีส่วนร่วมอย่างเป็นธรรมชาติกับชุมชนท้องถิ่น
- กำหนดมาตรฐานการบริการนำเที่ยวและการปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยว
- ส่งเสริมการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5. นโยบายด้านการจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว

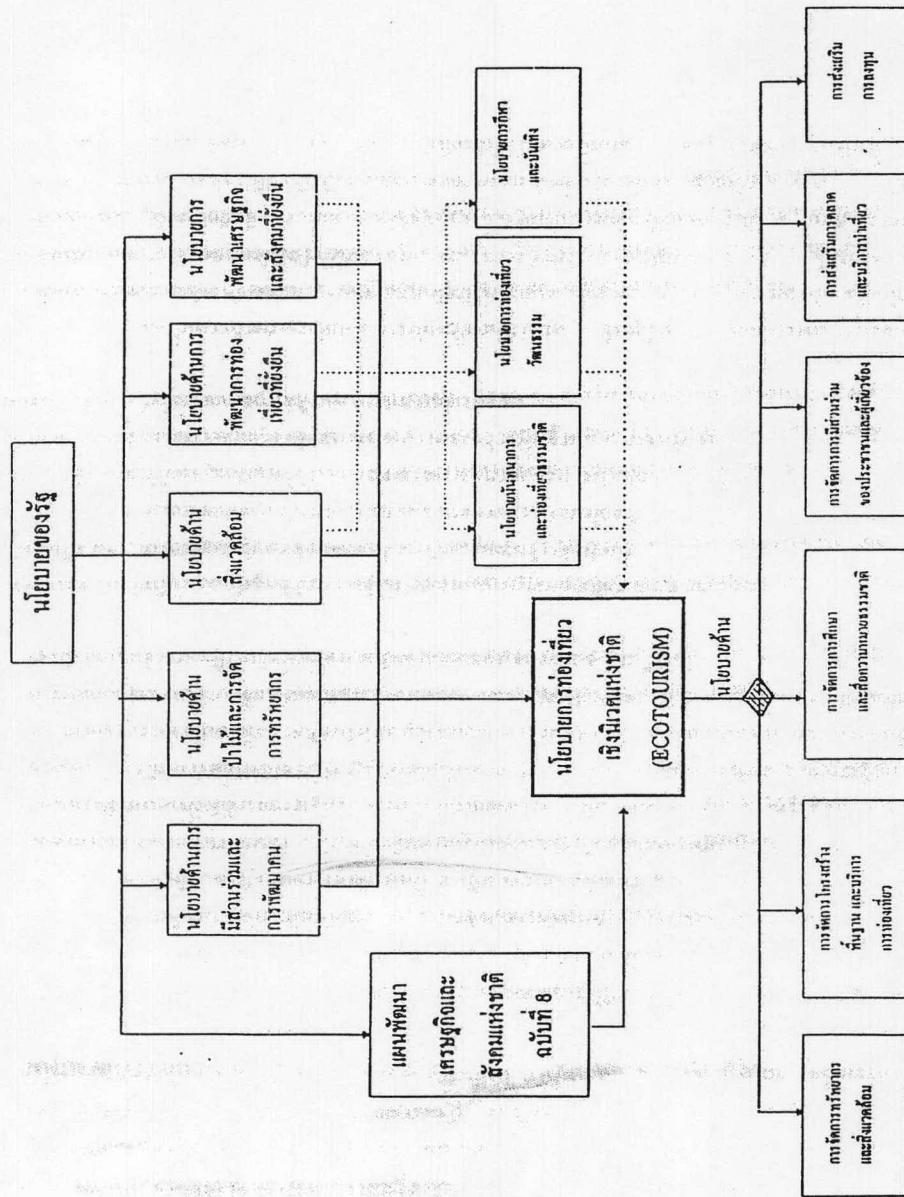
- จัดระบบการเดินทางเชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยวให้มีความสะดวกและปลอดภัย
- สนับสนุนการประหยัดพลังงาน
- สนับสนุนระบบการสื่อสาร
- สนับสนุนให้การบริการการท่องเที่ยวดำเนินการโดยภาคเอกชนหรือองค์กรประชาชน
- จัดบริการของรัฐที่พอเหมาะในพื้นที่ที่จำเป็น
- จัดบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- กำหนดมาตรฐานและมาตรการในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ

6. นโยบายด้านการส่งเสริมการลงทุน

- สนับสนุนการลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน
- สนับสนุนการลงทุนของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ให้กูดอกเบียร์ดำ
- ส่งเสริมให้องค์กรธุรกิจเอกชนสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขององค์กรประชาชน
- สนับสนุนด้านงบประมาณ และสิทธิประโยชน์แก่องค์กรพัฒนาเอกชนในการร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- ส่งเสริมการลงทุนผลิตสินค้า อุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ในการจัดกิจกรรมเชิงนิเวศ

ดังนั้น การกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงอยู่ในกรอบของการพัฒนาประเทศ ตามนโยบายด้านต่างๆ และภายในกระบวนการที่ทันสมัยอย่างเหมาะสม นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จึงเป็นนโยบายเชิงกลยุทธ์เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางสำหรับระดับปฏิบัติการ โดยมุ่งหวังที่จะให้นโยบายนี้เป็นกรอบของการจัดการในพื้นที่ ดังแผนภาพ

ตารางภาพที่ 8 : นโยบายของรัฐที่มาของนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ที่มา : กอวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ,2540:32

จุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. ให้มีแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ที่ได้รับการอนุรักษ์ ป่าชุมชน และรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืน โดยคำนึงถึงขีดความสามารถที่รองรับได้
2. ให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกเพื่อรักษาระบบนิเวศ
3. มีการจัดการที่ประสานความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยมีการจัดการกำกับ ดูแลและการประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในทิศทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม เสริมสร้างชุมชนที่มีความแข็งแรง ประชาชนสามารถรักษาวิถีชีวิตที่ดี มีการเปลี่ยนแปลงด้วยความสมัครใจ
4. มีสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน ที่สอดคล้องกลมกลืนกับทรัพยากรและรักษาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติและสังคมของพื้นที่
5. ให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพ เดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทยให้มากขึ้น และนักท่องเที่ยวชาวไทยมีการเดินทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศมากขึ้น และมีการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ และจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการของประเทศโดยรวม ในอันที่จะให้การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระบบเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ให้คนเป็นจุดมุ่งหมายหลัก ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการมีนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ

1. เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพด้านการศึกษาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาให้เป็นแหล่งเสริมสร้างจิตสำนึกและพัฒนาคนที่เกี่ยวข้องในระบบให้มีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์
2. เพื่อให้มีรูปแบบ วิธีการ กิจกรรม และมาตรการในการจัดการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคม
3. เพื่อให้มีการบริหารที่เหมาะสม ได้มาตรฐาน และมีการจัดการที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคม
4. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการจัดการอย่างเป็นระบบ
5. เพื่อรองรับและกระตุ้นการขยายตัวของนักท่องเที่ยว

6. เพื่อตอบสนองนโยบายการกระจายรายได้
7. เพื่อพัฒนาโครงข่ายการเดินทางในประเทศ ให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และมีการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ
8. เพื่อให้มีการใช้มาตรฐานทางกฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ
9. เพื่อส่งเสริมให้ไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภูมิภาคอาเซียนและอินโดจีน

กลยุทธ์การจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การที่จะให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวหลักที่สำคัญในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว จะต้องมีกำหนัดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมภายใต้กรอบนโยบาย และให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ จึงได้กำหนัดกลยุทธ์ในการจัดการ (Management Strategies) ที่เกี่ยวข้องทั้งสิ้น 6 กลยุทธ์ ประกอบด้วย

1. กลยุทธ์ด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
2. กลยุทธ์ด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
3. กลยุทธ์ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น
4. กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว
5. กลยุทธ์ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการ
6. กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการลงทุน

แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ

ในปี 2544 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ผลักดันให้มีการแปลงนโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้เป็นแผนปฏิบัติการระดับชาติ เพื่อดำเนินงานตามกลยุทธ์ต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วย 27 แผนงาน โดยมีงบประมาณเบื้องต้นประมาณ 480 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (พ.ศ. 2545 -2549) โดยแผนงานหลักทั้ง 27 แผนงาน ประกอบด้วย

1. การจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานที่รับผิดชอบ ททท. และ องค์กรต่างๆ
2. กำหนดเกณฑ์การจัดระดับแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานที่รับผิดชอบ ททท.
3. จัดทำเขตพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานที่รับผิดชอบ ททท. และ ผู้รับผิดชอบพื้นที่
4. ดำเนินการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่นำร่อง หน่วยงานที่รับผิดชอบ ททท.และ ผู้รับผิดชอบพื้นที่

5. จัดทำคู่มือการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยตนเอง
หน่วยงานที่รับผิดชอบ ททท. กรมป่าไม้ สถาบันวิชาการ
6. จัดอบรมวิธีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานที่รับผิดชอบ สถาบันการศึกษา
และ เครือข่ายการศึกษาฯ
7. จัดตั้งองค์กรและความร่วมมือด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก หน่วยงานที่
รับผิดชอบ คณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ททท.
8. จัดตั้งองค์กรความร่วมมือด้านการศึกษา ในระดับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว หน่วยงาน
รับผิดชอบ จังหวัด ททท.
9. สนับสนุนและส่งเสริมสื่อสารมวลชน เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
หน่วยงานที่รับผิดชอบ สื่อสารมวลชน
10. พัฒนาหลักสูตรการศึกษา การค้นคว้า การวิจัย และกิจกรรมทางการศึกษาเรียนรู้ของ
สถาบันการศึกษา หน่วยงานที่รับผิดชอบ กระทรวงศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัยฯ
สถาบันการศึกษา
11. จัดทำคู่มือสื่อความหมายธรรมชาติ หน่วยงานที่รับผิดชอบ ททท. กรมป่าไม้
12. จัดตั้งศูนย์ข้อมูลทางวิชาการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานที่รับผิดชอบ คณะกรรมการ
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ
13. จัดทำส่งเสริมและเผยแพร่รายการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานที่รับผิดชอบ ททท.
14. จัดทำโครงการขยายการท่องเที่ยวในกลุ่มพื้นที่ท่องเที่ยว หน่วยงานที่รับผิดชอบ ททท.
องค์กรธุรกิจ
15. จัดทำคู่มือการขายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานที่รับผิดชอบ องค์กรบริการนำเที่ยว
เครือข่ายบริการ
16. สร้างเครือข่ายข้อมูลนักท่องเที่ยวเข้าแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานรับผิดชอบ
เครือข่ายตลาด เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยว
17. ดำรงศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานรับผิดชอบ
ททท. ผู้เชี่ยวชาญ
18. จัดตั้งองค์กรนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานรับผิดชอบ ททท. นักท่องเที่ยว
19. ส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานรับผิดชอบ
ททท. องค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชน สถาบันการศึกษา
20. โฆษณา ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานรับผิดชอบ ททท. ปชส.จังหวัด
21. จัดทำและพัฒนามาตรฐานระบบบริการนำเที่ยว หน่วยงานรับผิดชอบ ททท. เครือข่ายนำ
เที่ยว

22. กำหนด มาตรฐาน โครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานที่รับผิดชอบ คณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ททท.
23. ส่งเสริมการประกอบการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานรับผิดชอบ คณะกรรมการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ททท.
24. สนับสนุนการจัดบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานรับผิดชอบ ททท. องค์กรพัฒนาเอกชน
25. สนับสนุนการลงทุนประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานรับผิดชอบ คณะกรรมการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ เครือข่ายเอกชน
26. จัดตั้งกองทุนธุรกิจกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานรับผิดชอบ คณะกรรมการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ กระทรวงการคลัง
27. จัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมและปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานรับผิดชอบ ททท.

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนหมู่บ้านไทยในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา การต่อสู้ระหว่างสองแนวคิด คือ ระหว่างการพัฒนาตามคำแนะนำของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักหรือแนวทางทุนนิยม และแนวทางเศรษฐศาสตร์ชุมชนหรือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการต่อสู้ทางความคิดและนโยบายที่สำคัญที่สุดในประเทศไทย

สาเหตุที่เกิดมีการต่อสู้ระหว่างสองแนวคิดคือ

1. เนื่องจากการพัฒนาประเทศไทยตามแนวทางทุนนิยม ทำให้เกิดการเหลื่อมล้ำ เกิดความแตกต่างในรายได้มากระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างข้าราชการกับชนชั้นกระฎุมพีข้างหนึ่ง กับชนชั้นชาวนาอีกข้างหนึ่ง ความร่ำรวยกระจุกตัวอยู่กับคนกลุ่มเดียว ขณะที่คนส่วนใหญ่ของประเทศยากจน ในประเทศไทยประชากรมากกว่าครึ่งหนึ่งยังอาศัยอยู่ในชนบท จะยังต้องคำนึงถึงคนส่วนใหญ่เหล่านี้ด้วย
2. สาขาเศรษฐกิจทุนนิยมถูกรอบงำโดยต่างชาติ โดยการลงทุนและเทคโนโลยีของต่างชาติ แทนจะไม่ใช้สาขาของเศรษฐกิจไทย
3. เศรษฐกิจทุนนิยมก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น การเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม อากาศ และน้ำเป็นพิษ โรงงานไม่ถูกสุขลักษณะและไม่ปลอดภัย ปัญหาโสเภณี โรคเอดส์และยาเสพติด วัฒนธรรมทุนนิยมทำลายน้ำใจ ประเพณีศีลธรรม ครอบครัวและชุมชนอันเป็นสถาบันหลักของไทย ขัดแย้งกับวัฒนธรรมไทยแต่เดิมมา
4. เมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา ได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ เมื่อต่างประเทศลดเงินลงทุนและเงินกู้คืน การพัฒนาแบบทุนนิยม เงินกู้ชะงักงัน ประชาชนไทยเริ่มไม่เชื่อว่าการพัฒนาในแนวทางที่ผ่านมาจะนำพาประเทศสู่อนาคตที่สดใสได้ ความสงสัยในความถูกต้องของแนวทางทุนนิยม

ทำให้เกิดความสนใจการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านพัฒนาภาคเกษตรกรรมแทนภาคอุตสาหกรรม ผลิตเพื่อสนองความต้องการภายในประเทศแทนผลิตเพื่อส่งออก คือแนวทางเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทยเริ่มเกิดมาจากข้อเสนอขององค์กรพัฒนาเอกชนเมื่อ 20 ปีก่อน ต่อมามีนักคิดระดับชาติหลายคน เช่น ศาสตราจารย์เสนห์ จามริก ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์ ดร. เอกวิทย์ ฤ กลาง ศาสตราจารย์ ดร. ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ได้พูดและเขียนเสนอแนวทางนี้ จนสามารถผลักดันให้ปรากฏแนวคิดในส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-5244) ที่ว่าจะส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักของการพัฒนา จนมาถึงที่สำคัญที่สุด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปราศรัยในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 ทรงเสนอ “ทฤษฎีใหม่” ทรงเรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” (Self-Sufficient Economy)

ขณะเดียวกันนักเศรษฐศาสตร์ไทยหลายคนไม่ค่อยจะเห็นด้วยกับแนวคิดนี้ รัฐบาลไทยในช่วงที่ผ่านมาไม่ได้พัฒนาประเทศในแนวทางนี้ ขณะนี้เกิดเป็นหัวข้อถกเถียงสาธารณะที่สำคัญที่สุดในประเทศไทย : ประเทศไทยจะพัฒนาแนวทางไหน? แนวทางทุนนิยมหรือแนวทางชุมชน โดยเฉพาะทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการค้นคว้า การค้นคว้าที่สำคัญคือว่าด้วยประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง ด้านวิธีการวิจัยและทฤษฎีอื่นหมายถึงความสอดคล้องและสามารถใช้อธิบายพัฒนาการที่เป็นจริงของชีวิตชาวไทยส่วนใหญ่ได้ จะเป็นฐานอิงสำคัญของการผลักดันประเทศชาติไปในแนวทางเลือกใหม่ คือแนวทางเศรษฐกิจชุมชน

2.2.4 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

บริบทโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนสถานการณ์การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนในสังคมโลก ส่งผลให้ประเทศต่างๆทั่วโลกให้ความสนใจต่อผลการพัฒนาเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม โดยเอกสาร Our Common Future ได้เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากขึ้น ขณะที่แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) คือการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development : UNCED) หรือเรียกว่า การประชุม Earth Summit ที่นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อเดือนมิถุนายน 2535 บางครั้งเรียก Rio Summit มีผู้นำจาก 179 ประเทศ มี ประมุขของรัฐ หัวหน้าคณะรัฐบาล และเจ้าหน้าที่

ระดับสูง นักธุรกิจ นักวิทยาศาสตร์ องค์กรพัฒนาเอกชน(NGOs) เข้าร่วมประชุม การประชุมครั้งนี้ มีการลงนามรับรองเอกสารสำคัญ 5 ฉบับ คือ

1. ปฏิญญาริโอ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development) ประกอบด้วยหลัก 27 ประการ เกี่ยวกับสิทธิและความรับผิดชอบของประชาชาติในกิจการดำเนินงานพัฒนาเพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น
2. Agenda 21 เป็นแผนแม่บทของโลกสำหรับการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้าน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
3. คำแถลงเกี่ยวกับหลักการในเรื่องป่าไม้ (Statement of Principles on Forests) เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการ การอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับป่าไม้ทุกประเภท อันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและการรักษาไว้ซึ่งสิ่งมีชีวิตในทุกรูปแบบ
4. กรอบอนุสัญญาสหประชาชาติ ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UN Framework Convention on Climate Change) มีวัตถุประสงค์ที่จะรักษาระดับก๊าซเรือนกระจก (greenhouse gases) ในบรรยากาศที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสภาวะอากาศทั่วโลก โดยลดปริมาณการปล่อยก๊าซบางชนิดขึ้นสู่อากาศ เช่น คาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งเกิดจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงเพื่อใช้เป็นพลังงาน
5. อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) เพื่อให้ประเทศต่างๆ ยอมรับเอาวิธีการที่จะอนุรักษ์ความหลากหลายชนิดพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต และเพื่อให้เกิดการแบ่งปันผลตอบแทนอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน จากการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ

Agenda 21 เป็นแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อกำหนดนโยบายของภาครัฐ เอกชน ใน การที่จะบรรลุถึงความสมดุลอย่างยั่งยืนระหว่างการบริโภค ประชากร และสัรณณะของโลกต่อการ ค้ำจุนสิ่งมีชีวิต รวมทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีและเทคนิคต่างๆที่จะตอบสนองความต้องการของ มนุษย์ ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างระมัดระวัง ดังที่กล่าวไว้ว่า ประชากร การบริโภค และเทคโนโลยี เป็นพลังงานผลักดันหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ สิ่งแวดล้อม (รำไพ แก้วสุริยะ , เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน)

หลักการของ Agenda 21 ย้ำถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นหนทางที่จะเอาชนะความยากจน และการทำลายสิ่งแวดล้อม โดยความร่วมมือ ความรับผิดชอบร่วมกันระดับโลก เท่านั้น ที่ทำให้ มั่นใจว่าทุกๆประเทศ จะมีอนาคตมั่นคง และปลอดภัยมากขึ้น ซึ่งแผนแม่บทของโลกจะกระตุ้นให้ ประเทศต่างๆมุ่งเน้น การพัฒนาเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม ในขณะเดียวกันให้การคุ้มครอง

ฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่นต่อไป หลักการที่สำคัญประกอบด้วย ดังนี้

มิติทางด้านสังคม และเศรษฐกิจ

1. ความร่วมมือระหว่างประเทศ (International Cooperation)
2. การต่อสู้ความยากจน (Combating Poverty)
3. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการบริโภค (Changing Consumption Pattern)
4. ประชากรและความยั่งยืน (Population and Sustainability)
5. การคุ้มครองและส่งเสริมสุขภาพมนุษย์ (Protecting and Promoting Human Health)
6. การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อย่างยั่งยืน (Sustainable Human Settlements)
7. การตัดสินใจเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Making Decision for Sustainable Development)

การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากร

1. การคุ้มครองชั้นบรรยากาศของโลก (Protecting the Atmosphere)
2. การจัดการที่ดินอย่างยั่งยืน (managing Land Sustainable)
3. การแก้ไขปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า (Combating Deforestation)
4. การแก้ไขปัญหาการแปรสภาพเป็นทะเลทรายและความแห้งแล้ง (Combating Desertification and Drought)
5. การพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ภูเขา (Sustainable Mountain Development)
6. การเกษตรอย่างยั่งยืนและการพัฒนาชนบท (Sustainable Agriculture and Rural Development)
7. การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (Convervation of Biological Diversity)
8. การจัดการเทคโนโลยีชีวภาพ (Management of Biotechnology)
9. การคุ้มครองและจัดการมหาสมุทร (Protecting and Managing the Ocrans)
10. การคุ้มครองและจัดการแหล่งน้ำจืด (Protcting and Manging Fresh Water)
11. การใช้สารเคมีเป็นไปอย่างปลอดภัยมากยิ่งขึ้น (Sofer Use of Toxic Chemical)
12. การจัดการของเสียที่เป็นอันตราย (Management Hazadous Wasts)
13. การจัดการของเสียที่เป็นของแข็งและน้ำโสโครก (Manging Solid Waste and Sewage)
14. การจัดการกากกัมมันตรังสี (Managing Radioactive Wastes)

การส่งเสริมบทบาทของกลุ่มที่สำคัญๆ เพื่อให้การตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลบรรลุดู
 เจตนาธรรม จำเป็นต้องให้ปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรต่างๆ รับรู้และเข้ามามีส่วนร่วมกับ

การตัดสินใจเรื่องสิ่งแวดล้อม การพัฒนานโยบาย และให้มีการตรวจสอบประเมินผลการดำเนินงาน ให้บรรลุถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่พวกเขาอยู่อาศัย กลุ่มสำคัญต่างๆ ได้แก่

1. สตรีในการพัฒนาที่ยั่งยืน สตรีมีประสบการณ์และความรู้อันมากเรื่อง การจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประเทศต่างๆควรเพิ่มสัดส่วนสตรีที่เป็นนักบริหาร นักวางแผน นักวิทยาศาสตร์ ที่ปรึกษาทางวิชาการ ผู้จัดการและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ขจัดความไม่รู้หนังสือของสตรี ให้เด็กหญิงได้มีโอกาสศึกษาในระดับประถม และมัธยม และให้การอบรมในเรื่องวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีแก่สตรีที่สำเร็จมัธยมศึกษาแล้ว
2. เด็กและเยาวชนในการพัฒนาที่ยั่งยืน จำนวนเยาวชนมีประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรโลก พวกเขาจำเป็นต้องแสดงความเห็นเพื่อกำหนดอนาคตของตนเอง จึงมีบทบาทที่เข้มแข็งในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และการเข้ามีส่วนร่วมเพื่อตัดสินใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ตลอดจนการปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีวิต การศึกษาและการทำงาน ประเทศต่างๆควรต่อต้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่กระทำต่อเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อเด็กหญิงและสตรีวัยรุ่น ควรดูแลให้เด็กมีสุขภาพที่ดี มีอาหารอย่างเพียงพอ ได้รับความศึกษา และได้รับการปกป้องจากมลพิษและสารพิษต่างๆ
3. การส่งเสริมบทบาทของคนพื้นเมือง คนพื้นเมืองเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของประชากรโลก ได้สะสมความรู้ทางวิทยาศาสตร์แบบดั้งเดิมที่เกี่ยวกับดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาที่ยั่งยืน รัฐบาลควรให้การยอมรับถึงความจำเป็นที่จะป้องกันดินแดนของพื้นเมืองจากกิจกรรมที่ไม่ปลอดภัยจากสิ่งแวดล้อม ไม่เหมาะสมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงสิทธิและความรับผิดชอบของพื้นเมืองไว้ในกฎหมายของชาติ
4. ความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน NGOs มีบทบาทสำคัญในการกำหนดและดำเนินการดำเนินงานในเรื่องการเข้ามามีส่วนร่วมในประชาธิปไตยและการพัฒนาที่ยั่งยืนที่รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม รัฐบาลควรให้การยอมรับและสนับสนุนเครือข่ายระดับโลก ในฐานะผู้ร่วมงานประเทศต่างๆ ควรเปิดโอกาสให้ NGOs จัดตั้งกลุ่มปรึกษาหารือ และมีกฎหมายให้สิทธิ ที่จะดำเนินการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของสาธารณะด้วย รวมถึงการให้การสนับสนุนทางการเงินเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
5. องค์กรปกครองท้องถิ่น เช่นเทศบาล อบต. มีหน้าที่สร้างและบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น ระบบน้ำอุปโภคบริโภค ถนน การวางผังเมือง ผังชุมชน การพัฒนาอุตสาหกรรม กำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมส่วนท้องถิ่น และช่วยดำเนินนโยบายระดับชาติ จึงมีบทบาทสำคัญต่อการให้การศึกษา ให้ความร่วมมือกับสาธารณชนในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน

6. คนงานและสหภาพแรงงาน คนงานจะเป็นผู้ได้รับผลกระทบมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง จากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน รัฐบาล ภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม ควรส่งเสริมการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของคนงาน และสหภาพแรงงานในการกำหนด และการดำเนินกลยุทธ์ทางการพัฒนาและรักษา สิ่งแวดล้อมระดับชาติ และระดับประเทศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อนโยบายการจ้างงาน วิธีการผลิตในภาคอุตสาหกรรม สหภาพแรงงานและนายจ้างควรร่วมกันกำหนดนโยบาย สิ่งแวดล้อม โดยจัดลำดับความสำคัญในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมการทำงาน การให้ การศึกษาและฝึกอบรมแก่คนงานมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านความปลอดภัย สุขภาพในการทำงาน ในด้านทักษะเพื่อมีอาชีพที่ยั่งยืน
7. ภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรม การประกอบธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ย่อมมี บทบาทในการปรับปรุงประสิทธิภาพ การใช้ทรัพยากร การลดปริมาณของเสีย กลุ่มครอง สุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องพัฒนาเทคนิคและ เทคโนโลยีเพื่อลดผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม
8. นักวิทยาศาสตร์และนักเทคโนโลยี เป็นกลุ่มที่มีความรับผิดชอบเป็นพิเศษในการค้นหา ความรู้ บุคคลเหล่านี้รวมถึง วิศวกร สถาปนิก ผู้ออกแบบทางอุตสาหกรรม ผู้วางผังเมือง และบุคคลในสาขาวิชาชีพอื่น ควรจัดทำประมวลปฏิบัติและแนวทางต่างๆ ที่จะประสาน ความต้องการของมนุษย์กับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ด้วยกัน สามารถให้คุณค่า การรวมตัวของระบบคำนวณสิ่งมีชีวิตของโลก โดยจะต้องได้รับการยอมรับจากสังคมทั่วไป เพื่อ เกิดผลดีและได้รับความน่าเชื่อถือ
9. การส่งเสริมบทบาทของเกษตรกร การเกษตรครอบครองพื้นที่ 1 ใน 3 ของโลก เป็น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาชนส่วนใหญ่ คนพื้นเมือง ประชากรในชนบท และครอบครัว เกษตรกรมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรส่วนใหญ่ของโลก การพัฒนากลยุทธ์การเกษตร อย่างยั่งยืน รัฐบาลควรร่วมมือกับศูนย์วิจัยในประเทศ ระหว่างประเทศ และ NGOs ในการ พัฒนาเทคโนโลยี การผลิตที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม สนับสนุนให้พึ่งพาตนเอง รวมทั้ง การใช้วิธีการพื้นเมืองที่ได้ผลดีในการเกษตร

กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน ผลของการเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก มีการใช้ทุนทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานการผลิตอย่างฟุ่มเฟือยเกินอัตราการฟื้นตัวของระบบธรรมชาติ ได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของระบบนิเวศ ขณะเดียวกันการตั้งสมมติฐานการผลิตและการบริโภคที่ไม่เหมาะสม ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยขาดความสมดุลกับสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่า เกิดการสะสมของปัญหาต่อทุนธรรมชาติ และระบบนิเวศซึ่งคนในสังคมจำเป็นต้องพึ่งพา ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนทั้งในปัจจุบันและคนในรุ่นต่อไปในอนาคต จึงนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่อาจดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ หากไม่มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสม มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล พร้อมทั้งคุ้มครองระบบนิเวศให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลกได้เป็นพันธกรณีให้ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับกระบวนการวางแผนและการพัฒนาประเทศใหม่ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้คนไทยมีภูมิคุ้มกันที่ดี และพึ่งตนเองได้ มีการพัฒนาที่เป็นองค์รวมที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม เพื่อให้ประเทศสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย จึงเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาของคนในสังคมไทย ให้มีการปรับทัศนคติ ค่านิยม และวิถีการดำรงชีวิตใหม่ ที่คำนึงถึงความเป็นองค์รวมของการพัฒนาทุกด้านอย่างสมดุล มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคมที่สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือเป้าหมายของการพัฒนาโดยมุ่งเสริมสร้างให้เกิด “การพัฒนาที่มีคุณภาพระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนตลอดไป”

ทั้งนี้ การพัฒนาทั้ง 3 มิติดังกล่าวนั้นจะต้องเกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจให้ขยายตัวยั่งยืน จะต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สามารถสงวนไว้ใช้รักษาประโยชน์ได้อย่างยาวนาน โดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการของคนทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งควรต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพคน และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม มีการปลูก

ฝั่งทางค่านิยมให้คนไทยขยันมันเพียร อดทน ซื่อสัตย์ มีความพอเพียงและพึ่งตนเองได้ ขณะเดียวกันส่งเสริมกานำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยที่ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่าง เกื้อกูล มาเป็นพื้นฐานสร้างคนในสังคมให้มีจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศให้สมดุล เพื่อให้ คนรุ่นอนาคตได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งจะเป็นทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ให้กับการพัฒนาเศรษฐกิจที่ประเทศสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนตลอดไป กรอบ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้ง 3 มิติ ดังกล่าว พิจารณาได้ดังนี้

1. มิติด้านเศรษฐกิจ ซึ่งพิจารณาภายใต้บริบท 3 ประการ คือ การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมี คุณภาพ มีเสถียรภาพ และมีการกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึง ดังนี้
  - เศรษฐกิจที่มีคุณภาพ ต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดจากที่อาศัยความได้เปรียบโดย เปรียบเทียบ (Comparative Advantage) มาเป็นการพัฒนาที่มุ่งใช้ความได้เปรียบ แข่งแข่งขัน(Competitive Advantage) ที่ให้ความสำคัญในเรื่องของคุณภาพและ ประสิทธิภาพ ภายใต้ปัจจัยการขับเคลื่อนที่สำคัญ ได้แก่ นวัตกรรม เทคโนโลยี คุณภาพแรงงาน และการบริหารจัดการที่ดีซึ่งพัฒนาในลักษณะเชื่อมโยงทั้งมิติ ระดับอุตสาหกรรม ระดับมหภาค ระดับประเทศ และภูมิภาค
  - การพัฒนาอย่างมีเสถียรภาพ เพื่อให้สามารถรักษาความยั่งยืนของการเติบโตทาง เศรษฐกิจได้ ประเทศจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับเรื่องของเสถียรภาพควบคู่กับ เศรษฐกิจที่มีคุณภาพ เสถียรภาพทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นด้วยระบบเศรษฐกิจ คู่ขนาน (Dual Track Economy) โดยที่ประเทศจะต้องสามารถพึ่งพาตนเองได้ใน ระดับที่มีความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจพื้นฐานทั้งในระดับมหภาค ซึ่ง ประกอบด้วยความมั่นคงทางการเงิน การคลัง รวมทั้งระดับอุตสาหกรรม โดยมี เศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง ภายใต้การรักษาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศให้ สามารถเป็นปัจจัยสนับสนุนการผลิตได้ในระยะยาว และมีการรักษาความสมดุล ระหว่างการผลิตและการอนุรักษ์
  - การกระจายความมั่งคั่ง จะเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการนำไปสู่ความยั่งยืนของการ พัฒนา ซึ่งจะต้องเป็นทั้งการกระจายโอกาสในการเข้าถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และบริการพื้นฐานของรัฐ เพื่อให้เกิดความเติบโตทาง เศรษฐกิจของประเทศ และการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากความเติบโตทาง เศรษฐกิจอย่างทั่วถึง

2. มิติด้านสังคม หมายถึง การพัฒนาคนและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล มีคุณภาพของชีวิตความเป็นอยู่ตาม อุดมภาพที่เป็นพลวัตร มีวิวัฒนาการตามจังหวะที่เหมาะสม มีการให้ความสำคัญที่ตัวคน และชุมชน มีการสร้างความเข้มแข็งให้ทุกภาคส่วนของสังคมบนฐานความรู้เท่าทันและ การมีปัญญา มีการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพและผลิตภาพสูงขึ้น สามารถปรับตัวรู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึก พฤติกรรมและวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม

3. มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติใน ปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้ และปล่อยมลพิษที่เกิดขึ้นจากการ ใช้ทรัพยากรที่ออกสู่สิ่งแวดล้อมต้องอยู่ในระดับที่ระบบนิเวศสามารถดูดซับและทำลาย มลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย กล่าวด้วย หากใช้ทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วหมดไป(non-renewable) จำเป็นต้องหาทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วไม่หมดไป (สามารถ หมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ได้หรือ renewable) มาแทนที่ และต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ ใช้แล้วไม่หมดไปนี้ ไม่มากเกินไปเกินขีดความสามารถของระบบนิเวศในการผลิตทดแทนได้ ด้วย ทั้งนี้ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพของสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นฐานการผลิตของระบบเศรษฐกิจ และการ ดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติทางเศรษฐกิจจำเป็นต้องผลักดันให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติ มีดังนี้

1. ด้านการผลิตเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย
  - พิจารณาสับสนุนกลไกทางการเงินระดับจุลภาค เช่น กองทุนหมู่บ้านให้เข้มแข็ง และแพร่กระจายสินเชื่อไปสู่ท้องถิ่น
  - ใช้เครื่องมือทางการเงินและคลังเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการใช้ เทคโนโลยีสะอาดและการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การใช้กลไกภาษี เพื่อสะท้อนต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อม และจูงใจให้มีการลดพลังงานหรือใช้พลังงาน อย่างมีประสิทธิภาพในกระบวนการผลิต เป็นต้น
  - ยกกระดับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ และสนับสนุนการผลิตที่ไม่ส่งผลกระทบต่อ สภาพแวดล้อม โดยเร่งรัดการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่จะผลักดันให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบการผลิตที่ยั่งยืน รวมทั้ง รมรณรงค์การพัฒนาพื้นฐานที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบการผลิตที่ยั่งยืน รวมทั้ง รมรณรงค์ถึงความตระหนักให้แก่ผู้ประกอบการ ตลอดจนสนับสนุนสิ่งจูงใจแก่ผู้ผลิตที่ใช้เทคโนโลยีเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

- สนับสนุนให้มีรัฐวิสาหกิจและองค์กรชุมชนเข้มแข็ง โดยสร้างความเชื่อมโยงผ่านระบบห่วงโซ่อุปทานหรือกระบวนการเครือข่ายวิสาหกิจ เพื่อสร้างประสิทธิภาพในการผลิตสินค้าและบริการ โดยใช้เทคโนโลยีในกระบวนการผลิตที่มีคุณภาพและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- สนับสนุนบทบาทของสถาบันการศึกษาและสถาบันเฉพาะทางในการเป็นกลไกพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตสินค้าและบริการ

2. ด้านการบริโภคเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย

- รมรณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักแก่ผู้บริโภค ถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัยของผู้บริโภคสินค้าที่ไม่ได้มาตรฐาน รวมทั้งให้ความรู้ในการเลือกสินค้าและบริการ
- กระตุ้นและสร้างสิ่งจูงใจให้ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการเฝ้าระวังต่อการดำเนินการที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีกลไกในการรับข้อร้องเรียน
- ด้านการกระจายและสร้างความเป็นธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย
- กระจายอำนาจในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นสู่ภูมิภาค โดยสร้างแผนพัฒนาในระดับท้องถิ่นและภูมิภาคที่เชื่อมโยงกับแผนยุทธศาสตร์ของประเทศ เพื่อที่จะใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในทุกส่วนของประเทศ
- เร่งพิจารณาการนำภาษีทรัพย์สินที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์และภาษีมรดกในรูปแบบที่เหมาะสมมาบังคับใช้ เพื่อให้สามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและช่วยลดความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้
- ศึกษาในเชิงลึกถึงแนวทางการปรับปรุงกระบวนการและกลไกการแทรกแซงตลาดให้เกิดประสิทธิภาพ และนำไปสู่การกระจายประโยชน์แก่ผู้ผลิตรายย่อย
- เร่งรัดการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุนให้เกิดผลเป็นรูปธรรมและเอื้อประโยชน์ต่อการผลิตสินค้าและบริการอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะประชาชนในชนบท

3. ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย

- การจัดการให้มีกลไกกลางในการขับเคลื่อนและประสานงาน ทั้งระหว่างหน่วยงานส่วนกลางและระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนบทบาท

ของชุมชนในการจัดการปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้แบบเป็นองค์รวม และใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการลดภาวะความยากจน และปัญหาความไม่เป็นธรรมของการกระจายความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ

- การพัฒนาระบบสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ เพื่อสนับสนุนภาคการผลิตให้มีประสิทธิภาพ
- กระตุ้นให้ภาคเอกชนเน้นความสำคัญของการบริหารจัดการที่ทันสมัยและรับผิดชอบต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยและการพัฒนา การพัฒนาบุคลากร การจัดการด้านมาตรฐานคุณภาพสินค้าและบริการ
- เร่งดำเนินการสร้างความรู้ความเข้าใจ และสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชน ประชาชนในวัยเรียนและวัยทำงาน เห็นความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน ควบคู่ไปกับการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ
- ปรับปรุงระบบการเจรจาทางการค้าทั้งในระดับทวิภาคี ภูมิภาคและพหุภาคี และปรับกลไกความร่วมมือเศรษฐกิจต่างประเทศในทุกด้าน ให้มีความชัดเจนและเชื่อมโยงกันทั้งด้านการค้า การตลาด การบริหาร การลงทุน และการใช้ประโยชน์ จากเวทีความร่วมมือทางด้านผลประโยชน์ร่วมกัน

พัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ควรให้ความสำคัญกับเรื่อง ดังนี้

1. การพัฒนาคนและการคุ้มครองทางสังคม มุ่งสร้างคนให้มีความรู้ มีจิตสำนึกและพฤติกรรมที่สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน และเตรียมความพร้อมในการคุ้มครองช่วยเหลือคนที่อาจได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน โดย
  - เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาผ่านกระบวนการศึกษาฝึกอบรมและสื่อสารมวลชนทุกรูปแบบ เพื่อสร้างจิตสำนึก ทักษะและพฤติกรรมการผลิตและการบริโภคที่เหมาะสม ควบคู่กับการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนให้ตระหนักและดำเนินการป้องกัน พิ้นฟู อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเร่งระบบการสร้างเสริมสุขภาพ ให้ชัดเจนและเชื่อมโยงเป็นองค์รวมมากขึ้นทั้งในสถานพยาบาล และในชุมชน เช่น การเชื่อมโยงการแพทย์ปัจจุบันกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการดูแลสุขภาพภายใต้วิถีชีวิตของชุมชน
  - การพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมให้ครอบคลุมผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการผลิตและการบริการที่ไม่ยั่งยืนมากขึ้น โดยเร่งเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงเพื่อคุ้มครองภัยที่เกิดจากการประกอบอาชีพ ภัยใน

เกษตรสถาน ภัยจากเคมีวัตถุและสารอันตราย และสร้างกลไกในการเตือนภัย และแนวทางการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าแก่ชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. การพัฒนาและใช้ทุนทางสังคม ให้มีความสำคัญกับการนำทุนทางสังคมทั้งที่เป็นทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบัน ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่มีอยู่หลากหลายในสังคม มาสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน โดย
  - เร่งจัดทำ Social Capital Mapping ที่ประเมินสถานภาพทุนทางสังคมในมิติต่างๆ โดยให้มีการจัดทำกรอบตัวชี้วัดการพัฒนาทุนทางสังคม ควบคู่กับการจัดทำมาตรฐานเทียบเคียง (Benchmarking) ในด้านต่างๆที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การกำหนดกลไกการจัดการและการดำเนินงานอย่างเป็นเครือข่ายได้อย่างเหมาะสมในแต่ละระดับ โดยให้มีการออกแบบและดำเนินการ (Design & Build) ไปพร้อมๆกัน เช่น การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงด้วยการเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น
  - รณรงค์ให้ทุกฝ่าย ทุกระดับเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของทุนทางสังคม สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม โดยเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนจากการปฏิบัติจริง (Action learning) เช่น การใช้ทุนภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพและการจัดการป้องกันและแก้ปัญหาสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อมของชุมชน ฯลฯ รวมทั้งให้มีการสร้าง/สนับสนุนค่านิยมที่ถูกต้อง เช่น การยกย่องปกป้องคนดี การสร้างจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวม ลดค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ฯลฯ
  - เสริมสร้างทุนมนุษย์ โดยเน้นการลงทุนผลิตและพัฒนาในสาขาที่สอดคล้องและสนับสนุนการพัฒนาประเทศ (Demand driven) อย่างแท้จริง ซึ่งครอบคลุมการฝึกอาชีพในชนบทด้วย และเร่งปรับปรุงการบริหารจัดการกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาให้กระจายถึงคนจนและคนด้อยโอกาส โดยใช้พื้นที่ที่ยากจนเป็นเกณฑ์ในการจัดสรรด้วย
3. การบริหารจัดการทางสังคมที่ดี ให้มีความสำคัญกับการปฏิรูปกลไกที่มีอยู่และการประเมินผลที่ดี โดย
  - พัฒนาระบบบริการภาครัฐ โดยกำหนดกลไกบริหารและอำนวยความสะดวกที่มีบทบาทความรับผิดชอบที่ชัดเจน มีกระบวนการทำงานที่เหมาะสมในการนำยุทธศาสตร์แต่ละเรื่องไปปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จ มีการกำหนดเป้าหมายร่วมและสร้างศักยภาพให้ทุกฝ่ายดำเนินการไปในทิศทาง

เดียวกัน มีการกำหนดคติกากลางและการติดตามประเมินผลเพื่อปรับยุทธศาสตร์ และบทบาทของทุกภาคส่วนได้อย่างเหมาะสม

- เน้นการบริหารจัดการเชิงพื้นที่โดยสนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน รวมทั้งสร้างระบบการจัดการ โดยเฉพาะระบบงบประมาณและระบบประเมินผลงานที่มุ่งสู่คุณภาพ บูรณาการและธรรมาภิบาลในทุกระดับและขั้นตอน
- ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อสุขภาพและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ เพื่อให้สามารถเตรียมการป้องกันหรือจัดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบ

2.3 ทบทวนวรรณกรรมและผลงานที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นจะมีขอบข่ายในการพิจารณาที่ลึกซึ้งและให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เป็นด้านหลัก มีวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการคือ (ยูวดี นิรัตน์ตระกูล, 2538 : 55)

1. เพื่อพัฒนาจิตสำนึก (awareness) และความเข้าใจ (understanding) ของ นักท่องเที่ยว หรือผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว
2. เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณภาพ หรือคุณค่าสูงให้แก่นักท่องเที่ยว หรือผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว
3. เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่
4. เพื่อดูแลรักษาและคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 4 ประการคือ(ศรีพร สมบุญธรรม ,2537:53)

1. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีจุดสนใจหลักอยู่ที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ที่ยังคงความดั้งเดิมและบริสุทธิ์ห่างไกลจากความเจริญแบบสังคมเมือง
2. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและสัตว์ป่า
3. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้มีความสมดุลกับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่

4. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้คนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด

นอกจากนี้ ศรีพร สมบุญธรรม (2537 : 55) ได้กล่าวถึงข้อดีในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนี้

1. เป็นทางเลือกหนึ่งในการประสานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ธรรมชาติ
2. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. เป็นการเพิ่มรายได้ และสร้างงานให้กับคนในท้องถิ่น
4. เป็นการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพให้เดินทางเข้าประเทศมากขึ้น
5. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่จะช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับประเทศในการเป็นจุดหมายปลายทางที่มีความงดงามและอุดมสมบูรณ์ ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

บทบาทของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้หลายประการคือ (Geffen and Berglie ,1993 อ้างถึงใน นวรัตน์ ไกรพานนท์, 2539 : 32)

1. การท่องเที่ยวในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากนักท่องเที่ยวจะได้รับความสนุกเพลิดเพลินแล้วยังได้รับความรู้และมีความคุ้นเคยกับสภาพธรรมชาติที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด ได้เข้าใจถึงสถานภาพของพืชและสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์หรือถูกคุกคาม นักท่องเที่ยวจะได้รับข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและสามารถช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในประเทศของตนเองหรือในประเทศอื่นที่ได้มีโอกาสไปท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันคนในประเทศนั้นเองก็จะเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและก็จะมีความมุ่งมั่นที่จะช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาตินั้นไว้ให้ยั่งยืนต่อไป
2. ค่าธรรมเนียม จากการเข้าท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์ในหลายประเทศ ซึ่งเก็บในอัตราที่ค่อนข้างสูง สามารถนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินโครงการป้องกันการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ หรือเป็นค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาทางเดินท่องเที่ยวในเขตอุทยาน รวมทั้งเป็นค่าใช้จ่ายในการพิมพ์เอกสารเผยแพร่และแผนที่ได้นอกจากนี้ผู้ประกอบการท่องเที่ยว อาจเรียกเก็บค่าบริการจากลูกค้าเพิ่มขึ้นส่วนหนึ่งเพื่อนำมาบริจาคให้แก่องค์กรหรือโครงการที่ช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้แก่ประเทศที่ผู้ประกอบการและลูกค้าของบริษัทไปใช้บริการด้วย

3. รายได้จากการท่องเที่ยวที่อาศัยสิ่งแวดล้อมธรรมชาติเป็นจุดขาย มักมีส่วนช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยตรง บริษัทท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะใช้บริการของบริษัทในท้องถิ่น ในเรื่องพาหนะขนส่ง ให้ลูกค้าเข้าพักค้างคืนในโรงแรมขนาดเล็ก ซึ่งคนท้องถิ่นเป็นเจ้าของ รวมถึงจ้างมัคคุเทศก์ซึ่งเป็นคนท้องถิ่นมาให้บริการอีกด้วย คนท้องถิ่นเองก็สามารถขายผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ซึ่งใช้วัสดุในพื้นที่และแรงงานท้องถิ่น
4. นักท่องเที่ยวในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะมีพฤติกรรมปฏิเสธการซื้อของที่ระลึกหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากวัสดุซึ่งมาจากพืชและสัตว์ที่เป็นที่ทราบว่าใกล้สูญพันธุ์ หรือกำลังถูกคุกคาม เช่น งาช้าง ปะการัง กระดองเต่าหรือกระ (Tortoise shell) เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนั้นคนท้องถิ่นก็จะไม่สนใจหรือลดจำนวนการนำวัสดุเหล่านั้นมาทำของที่ระลึกเพื่อเสนอขายแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ยังสามารถช่วยลดการซื้อผลิตภัณฑ์ในประเทศของตนซึ่งสั่งซื้อหรือลักลอบนำเข้ามาภายในประเทศโดยผิดกฎหมาย เช่น เครื่องหนัง จากประเทศเขตร้อน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคนในประเทศกำลังพัฒนาที่ลักลอบจับสัตว์เพื่อส่งออกลดจำนวนลง
5. ความสนใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนเจ้าของที่ดินในท้องถิ่นเอง หรือโดยความช่วยเหลือขององค์กรระหว่างประเทศ ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีผลกระทบต่อเป็นแหล่งอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น เจ้าของที่ดินท้องถิ่นของบาไลซ์ (Balize) จัดสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อใช้เป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์ลิง (Howler monkeys) สำหรับประเทศไทยก็มีภาคเอกชนได้ตั้งสวนอนุรักษ์หรืออุทยานผีเสื้อขึ้น เนื่องจากมีความสนใจในการอนุรักษ์พันธุ์ผีเสื้อ และเป็นธุรกิจท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งสร้างโดยมนุษย์อีกรูปแบบหนึ่งที่รัฐควรให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สามารถแบ่งตามระดับความสนใจ ในธรรมชาติได้ 4 กลุ่ม ดังนี้ (สิริกุล บรรพพงศ์ จากสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม อ้างถึงใน ศรีพร สมบุญธรรม, 2537:53-54)

1. กลุ่มนักธรรมชาติวิทยา (Naturalists) ซึ่งมีจุดประสงค์หลักในการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืช สัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ
2. กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้รักธรรมชาติ (Nature Tourists) หรือที่รู้จักกันในนามของนักนิยมไพร จะมีจุดสนใจหลักที่ความงามของธรรมชาติ และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนท้องถิ่น

3. กลุ่มนักท่องเที่ยวชอบแสวงหาความตื่นเต้นและแปลกใหม่ (Mainstream Nature Tourists) ในสภาพธรรมชาติที่ห่างไกลความเจริญ และมีความลำบากในการเข้าถึง เช่น แถบลุ่มแม่น้ำอเมซอน ป่าดิบชื้น หรือการเดินป่า และตั้งแคมป์บนเทือกเขาหิมาลัย ฯลฯ
4. กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชื่นชมธรรมชาติ (Casual Tourists) เพื่อเป็นการเสริมความหลากหลายให้กับประสบการณ์ในการท่องเที่ยวของตน

จากแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังกล่าว สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ระบบนิเวศ แหล่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่นั้น โดยไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจที่ได้เรียนรู้ศึกษาสภาพต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว ในขณะที่ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนในท้องถิ่น และประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบร่วมกัน นักท่องเที่ยวนับเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง และมีจำนวนมากที่สุดในบรรดาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด หากพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเป็นไปอย่างไม่เหมาะสม ย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นนักท่องเที่ยวจึงควรจะมีส่วนร่วมรับผิดชอบโดยการสร้างพฤติกรรมท่องเที่ยวที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนี้ (ศรีพร สมบุญธรรม ,2537: 54-55) การกำหนดเขตของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (Zoning of the various activities) โดยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย เช่น ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographical Information Sytem-GIS)

1. การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบนิเวศที่มีความเปราะบางทางธรรมชาติ (Fragile Ecosystem) โดยการนำแนวคิด “ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว” (Carrying Capacity) มาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่
2. การเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งในแง่ของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการปฏิบัติตัวเพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับประสบการณ์จากการท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ควรเล่าประวัติย่อๆของชุมชน หรือแหล่งท่องเที่ยว ก่อนหรือระหว่างการเดินทาง

- เดินทางไปถึงตลอดจนลักษณะที่สำคัญๆ ของพื้นที่นั้นๆ หรืออาจจัดตั้งศูนย์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว (Tourist Information Centre) ในแหล่งท่องเที่ยวสำคัญๆ ซึ่งอาจมีทั้ง ๗ โลก วิดีโอ หรือแผ่นพับ สำหรับนักท่องเที่ยว หรือโดยการฉายวิดีโอบนเครื่องบิน โดยเฉพาะเครื่อง Charter Flight เพื่อให้ภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวกำลังจะไปเยือน
3. การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงเพิ่มขึ้นเพื่อช่วยลดความแออัดให้กับพื้นที่จังหวัดท่องเที่ยวหลัก
  4. การนำกฎหมายมาบังคับใช้อย่างจริงจังสำหรับผู้กระทำการฝ่าฝืน เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การลักลอบเก็บหรือมีปะการังและพันธุ์สัตว์น้ำที่หายากไว้ในครอบครอง การล่าสัตว์ในเขตหวงห้าม ฯลฯ
  5. การควบคุมสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม รวมทั้งการควบคุมระบบกำจัดขยะและน้ำเสียจากสิ่งก่อสร้างต่างๆ

แนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สำหรับนักท่องเที่ยว

1. จัดการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มขนาดเล็ก เพื่อให้เหมาะสมกับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ
2. มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น เช่น สิ่งก่อสร้าง การแต่งกาย การปฏิบัติตนขณะอยู่ในท้องถิ่นนั้น
3. ควรศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นนั้นก่อนเดินทางเข้าไป เพื่อไม่กระทำการใดๆ ที่กระทบจิตใจคนในท้องถิ่น เคารพสิทธิของผู้อื่นและไม่มองความแตกต่างในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นเป็นความต่ำต้อยกว่าตน
4. รักษาสภาพธรรมชาติให้คงความสมบูรณ์มากที่สุดส่งเสริมและฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในท้องถิ่น
5. ไม่ทำลายป่าไม้ ไม่ขีดเขียน ทำลาย รื้อถอน ลักขโมยโบราณวัตถุ หรือบุกรุกพื้นที่โบราณสถานและพื้นที่สาธารณะ
6. การท่องเที่ยวในป่า ต้องระมัดระวังไม่รบกวนสัตว์ ควรรับฟังข้อแนะนำของเจ้าหน้าที่ และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ควรเคารพในสิทธิของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย
7. สนับสนุนโรงแรม สายการบิน ผู้ประกอบการ ผู้จัดจำหน่ายต่างๆ ที่มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น ใช้เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงาน ประหยัดน้ำ มีการกำจัดน้ำเสียหรือควบคุมมลภาวะต่าง มีการนำวัสดุใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) หรือมาตรการเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอื่นๆ
8. สนับสนุนให้รายได้ตกอยู่ในท้องถิ่น โดยการอุดหนุนสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่น

สมาคมออคูบองแห่งชาติ (The National Audubon Society อ้างถึงใน ลลิตา โภชนพันธ์ 2539 : 35) ซึ่งเป็นสมาคมที่ก่อตั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดแนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวยึดถือเป็นหลักในการปฏิบัติ ดังนี้

1. สิ่งมีชีวิตและแหล่งที่อยู่อาศัยในธรรมชาติจะต้องไม่ถูกรบกวน
2. การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติจะต้องสร้างความยั่งยืนให้กับธรรมชาติ
3. การกำจัดขยะของเสียต่างๆ ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และทัศนียภาพของสถานที่ท่องเที่ยว
4. ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับในการเดินทางจะต้องเสริมสร้างความเข้าใจ และความตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติ
5. การท่องเที่ยวต้องช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของสถานที่ท่องเที่ยว
6. การซื้อขายสินค้าที่ผลิตขึ้น โดยก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์จะต้องไม่เกิดขึ้น
7. ต้องให้ความเคารพและส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น
8. ข้อเสนอแนะสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า นักท่องเที่ยวควรยอมรับว่าโลกเรามีความเปราะบาง หากไม่ช่วยกันรักษาแหล่งท่องเที่ยวชั้นดีไว้ ก็จะไม่เหลือให้คนรุ่นหลังได้ชื่นชมชมปะไปเที่ยวควรถือสุภาษิตว่า “เราจะไม่นำอะไรไปนอกจากภาพถ่ายและจะไม่ทิ้งอะไรไว้นอกจากรอยเท้า” นักท่องเที่ยวที่ดีจะไม่ทำอะไรให้เกิดความเสื่อมต่อสภาพธรรมชาติ เช่น ทิ้งขยะมูลฝอย ขูด ขีด เขียน ตามสถานที่ต่างๆ ควรรักษาธรรมชาติสวยงามตามธรรมชาติและปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่เพื่อจะปฏิบัติตัวได้ถูกต้อง ควรเคารพในสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เพราะสัตว์ป่าก็มีชีวิตเช่นเดียวกันกับมนุษย์ (เสรี เวชชบุษกร :2537)
9. การท่องเที่ยวที่มีรสชาติและคุณค่าจะต้องได้รับความรู้ไปด้วย ฉะนั้นควรเอาใจใส่เก็บรายละเอียดต่างๆ ที่ได้พบเห็น ถ่ายรูปสิ่งที่น่าสนใจเอาไว้ เรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นที่ไปเยือน การเดินทางไปพบปะผู้คนควรเป็นไปด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความปรารถนาใคร่รู้สิ่งต่างๆ ไม่ควรแสดงความเหนือชั้นต่อผู้อื่น การมีวิถีชีวิตแตกต่างมิใช่แสดงว่าด้อยต่ำกว่า เป็นเพียงความแตกต่างเท่านั้น
10. ระหว่างการเดินทางควรเสริมสร้างนิสัยการเป็นผู้ฟังที่ดี สังเกตและซึมซับเอาสิ่งดีๆ ไว้เป็นกำไรชีวิต ขณะอยู่กับผู้อื่นควรระมัดระวังความรู้สึกของผู้อื่นปฏิบัติตนให้เหมาะสม หลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่ง ให้เกียรติ และเคารพสิทธิของผู้อื่นที่ต้องการความเป็นส่วนตัว ควรเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นไว้ เพื่อจะได้ไม่ทำสิ่งใดที่กระทบต่อจิตใจและความเชื่อของคนในท้องถิ่น และไม่ควรถูกคาดหวังว่าจะได้รับการเอาใจใส่เป็น

พิเศษ เมื่อซื้อของจากคนในท้องถิ่นไม่ควรต่อรองราคามากนัก เพื่อชาวบ้านจะได้มีกำไร เป็นรายได้ยังชีพ ควรเลือกซื้อของชนิดที่รายได้ตกอยู่ในท้องถิ่น อย่าซื้อของที่มาจากพืช หรือสัตว์ที่หายาก เช่น กระจกต่างาข้าง หนังสือสัตว์ หรือชนน

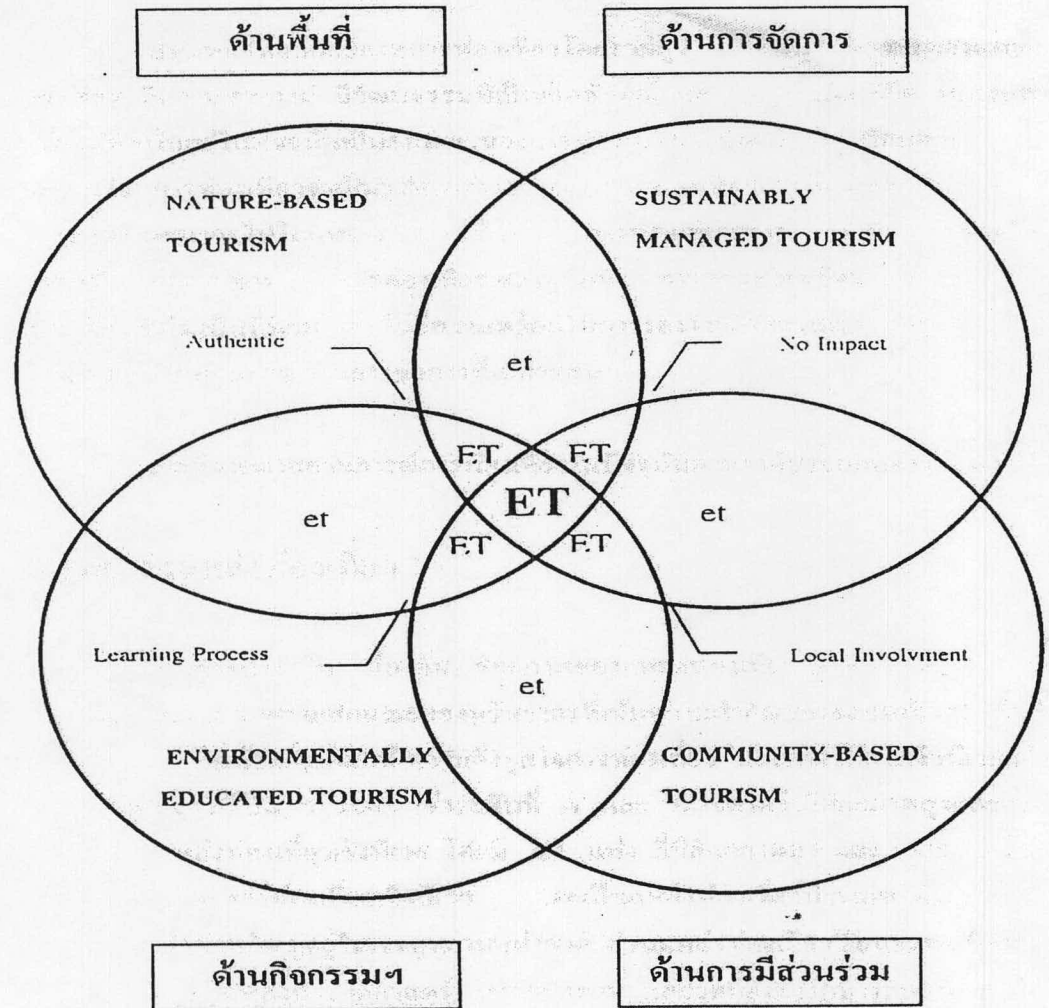
ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ประกอบไปด้วย (สุรเชษฐ์ เศรษฐมาส และดรพรณี เอ็มพันธ์ ,2538 อ้างไว้ใน สถาบันวิจัย วิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ,2539 :2-46)

ด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

ด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมมีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรการจัดการ สิ่งแวดล้อม และป้องกัน และกำจัดมลพิษ การควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

ด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้ การศึกษา เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการ เพิ่มพูน ความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ ถูกต้องทั้ง ต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการ ท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อม ศึกษา

ด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน ท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อ ท้องถิ่น รวมถึงการ กระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทน เพื่อ กลับมาบำรุงรักษาการจัดการ แหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนในการ ควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมี คุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี่เริ่มตั้งแต่ระดับรากหญ้า จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และรวมถึงการ มีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการ ท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

- หมายเหตุ : 1. ดัดแปลงจาก Ralf Buckley 1994
 2. ET, ET, et แสดงความเข้มข้นของการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism

(ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)

ตารางภาพที่ 9 : หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism)

แนวทางเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อกำหนดนโยบายของรัฐบาลและเอกชนในโลก ทั้งนี้การพัฒนาเศรษฐกิจแม้จะไม่หยุดนิ่ง แต่สามารถเปลี่ยนแปลงวิถีทางเพื่อทำลายสิ่งแวดล้อมน้อยลง (มิตรา สามารถ 2543) จากการประชุมในครั้งนี้ ได้เกิดกระแสสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้านคือ

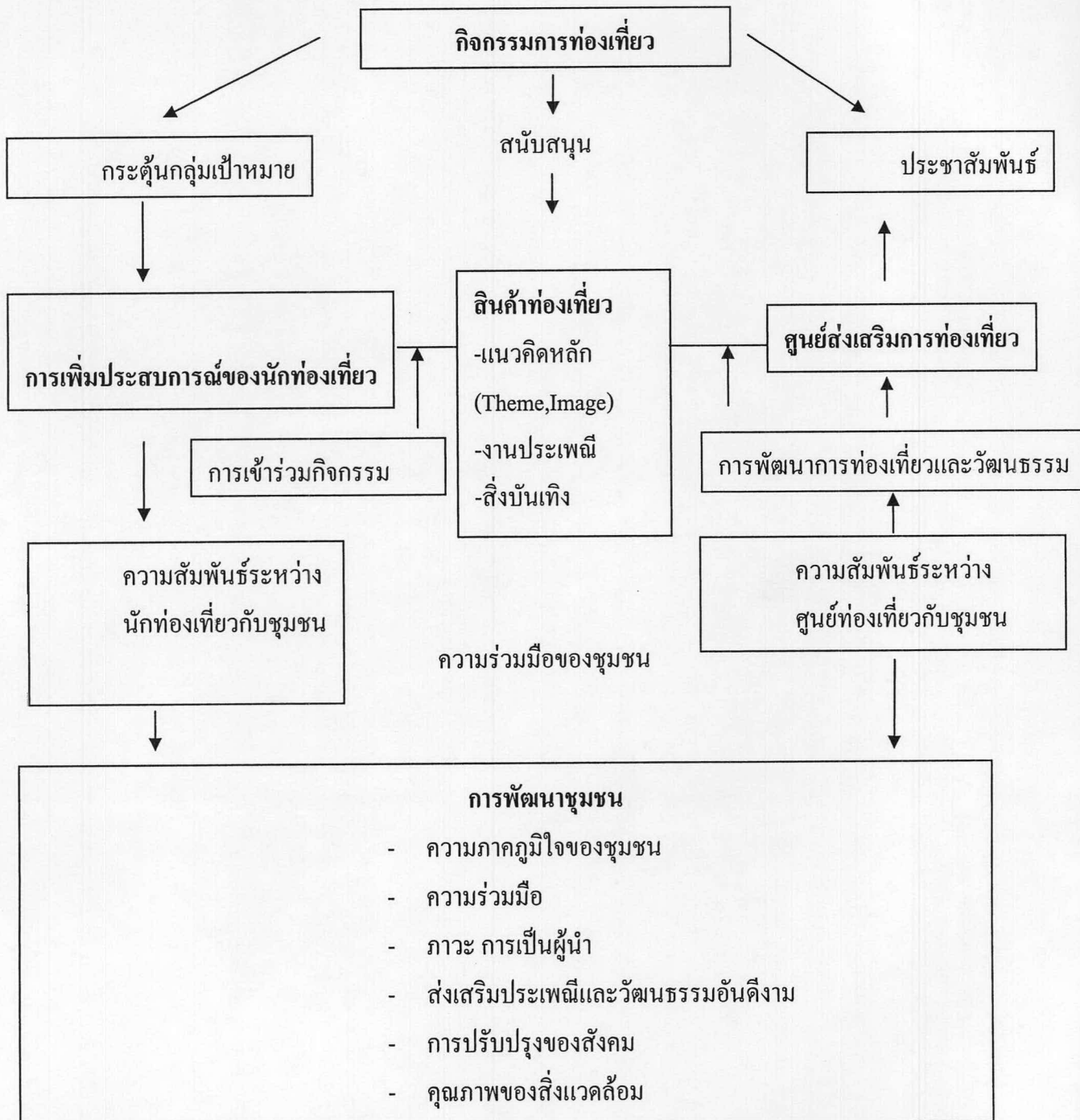
1. กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การอนุรักษ์ระบบนิเวศ เพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก
2. กระแสของตลาดการท่องเที่ยว หมายถึง มีปริมาณนักท่องเที่ยว “แบบมีคุณภาพ” เพิ่มขึ้น ที่ต้องศึกษาเรียนรู้หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม อันเป็นประเด็นหลักของสังคมโลก
3. กระแสการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจากประชาชนระดับรากหญ้า เพื่อบรรลุซึ่งแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้พยายามจัดทำนโยบาย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งมีรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถตอบสนองและพัฒนาสู่กระบวนการพัฒนาสังคมแบบยั่งยืนได้ ภายใต้มิติต่างๆ เช่น มิติทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (พจนานุกรม:2540) ในทางปฏิบัติชุมชนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ยังไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนพัฒนา หรือจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเท่าใดนัก ดังนั้นแนวทางในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวที่พัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Development Management) ประกอบด้วย พื้นที่ชุมชน (Area Aspect) ภาระหน้าที่ (Function Aspect) และการมีส่วนร่วม (Participation Aspect) สามารถประสานกลไกของรัฐกับการมีส่วนร่วมของประชาชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 8 ที่มุ่งเน้นแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่กับหน้าที่ และการมีส่วนร่วม เป็นหลักในกระบวนการบริหารจัดการพัฒนาด้านต่างๆจากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น ให้สอดคล้องกันนโยบายกระจายอำนาจและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ องค์กรท้องถิ่นระดับล่าง นำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อยู่ในรูปของการมีส่วนร่วม 5 ฝ่าย คือรัฐ ชุมชนท้องถิ่น องค์กรปกครองท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนและปัจเจกชน (วิทยากรณ์ จรัสดวง 2544)

นโยบายการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางหลักมากขึ้นหลังจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปี 2540 โดยมีการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการหารายได้เข้าสู่ประเทศ จะเห็นว่าจำนวนนักท่องเที่ยวนานาชาติที่มาเยือนประเทศไทยเพิ่มขึ้น สร้างรายได้หลักให้กับ

ประเทศในช่วงวิกฤติอย่างชัดเจน ภาครัฐจึงให้ความสนใจและนำแนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวสมัยใหม่มาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพของการบริการและแหล่งท่องเที่ยว โดยให้เจ้าของชุมชนทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาสัมผัสและเรียนรู้ (วิมลสิริ เหมทานนท์ 2546)

ตารางภาพที่ 10 : แผนภาพ ความสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

(ที่มา : Donald Getz "Special Events" in Managing Tourism(1995:122-130) อ้างแล้ว วิมลศิริ เหมทานนท์ 2546)

จากแผนภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น จะมีองค์ประกอบ 5 ส่วนที่สัมพันธ์กัน คือ กิจกรรมการท่องเที่ยว ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยว การเพิ่มประสิทธิภาพของนักท่องเที่ยว สินค้าท่องเที่ยว และการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดรวมตัวกันเป็นประชาคมขึ้น

2.4 กรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย

การท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการสร้างรายได้และมีความสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศที่กำลังพัฒนา ขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมให้กับท้องถิ่น ปัญหาการท่องเที่ยวที่สำคัญอีกประเด็นได้แก่ กระบวนการที่อยู่เบื้องหลังของการกำหนดนโยบายและการวางแผนการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานทางการเมือง เช่น กลุ่มใดเป็นผู้ได้ผลประโยชน์แท้จริงจากการท่องเที่ยว และกลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้มีอิทธิพลและบทบาทต่อการกำหนดนโยบายและการวางแผนการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ (Hall 1994: 8-19 อ้างถึงใน ยศ สัตตสมบัติ และคณะ 2547)

นโยบายและการวางแผนการท่องเที่ยวมักถูกกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐ ซึ่งตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มผลประโยชน์ระดับสูง เช่นกลุ่มธุรกิจโรงแรม กลุ่มธุรกิจนำเที่ยว ทั้งระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ทำให้ผลประโยชน์ตกอยู่กับบริษัทข้ามชาติหรือธุรกิจขนาดใหญ่ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรงน้อยมาก ได้รับรายได้เพียงแรงงานรับจ้างให้กับกลุ่มนายทุน การผลิตซ้ำถูกครอบงำด้วยธุรกิจขนาดใหญ่ที่มาจากประเทศมหาอำนาจซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง ชุมชนท้องถิ่นถูกดึงให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบตลาดโลก การท่องเที่ยวจึงมิได้มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นตามที่วาดอ้าง (Pleumarom 1994: 142-142 อ้างถึงใน ยศ สัตตสมบัติ และคณะ 2547)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กลายเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ทัศนียภาพที่สวยงาม และมีความสะดวกในการเดินทางเข้าถึง รายได้จากการท่องเที่ยวในรูปของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็มีลักษณะเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นคือ การกระจายผลประโยชน์มิได้ตกอยู่ที่ชุมชนท้องถิ่น รายได้ส่วนใหญ่มักตกอยู่กับผู้ประกอบการ บริษัทนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ จะมีผู้นำชุมชนจำนวนน้อยที่สามารถช่วง

ซึ่งผลประโยชน์ส่วนตนได้บ้าง การกระจุกตัวของผลประโยชน์ส่งผลทำให้เกิดความขัดแย้ง ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นปลูกพืชเกษตรมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการกู้หนี้ยืมสิน ทำให้ต้องสูญเสียที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนท้องถิ่นละทิ้งวิถีการผลิตแบบเดิม เกิดการเปลี่ยนแปลงในการหารายได้ของชุมชนท้องถิ่น จากการทำการเกษตรมาเป็นแรงงานรับจ้างและให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ความนิยมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติมาก ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติแวดล้อม การเพิ่มขึ้นของขยะมูลฝอย ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยมีส่วนร่วมในการวางแผน การบริหารจัดการ เน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและชุมชนในท้องถิ่น มีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม น่าจะมีนัยสำคัญในอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆกัน อย่างไรก็ตาม Pleumarom (1997:33 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ และคณะ 2547) ได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับแนวคิดนโยบายและวิถีปฏิบัติของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าจะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและการพัฒนาได้จริงหรือไม่ ด้วยเหตุนี้เอง กรอบความคิดในการศึกษาวิจัยจึงประกอบไปด้วย

แนวคิด นโยบายสาธารณะ (Public Policy) ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งเป็นเงื่อนไขภายนอกที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่น ทิศทางการพัฒนาประเทศมีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน

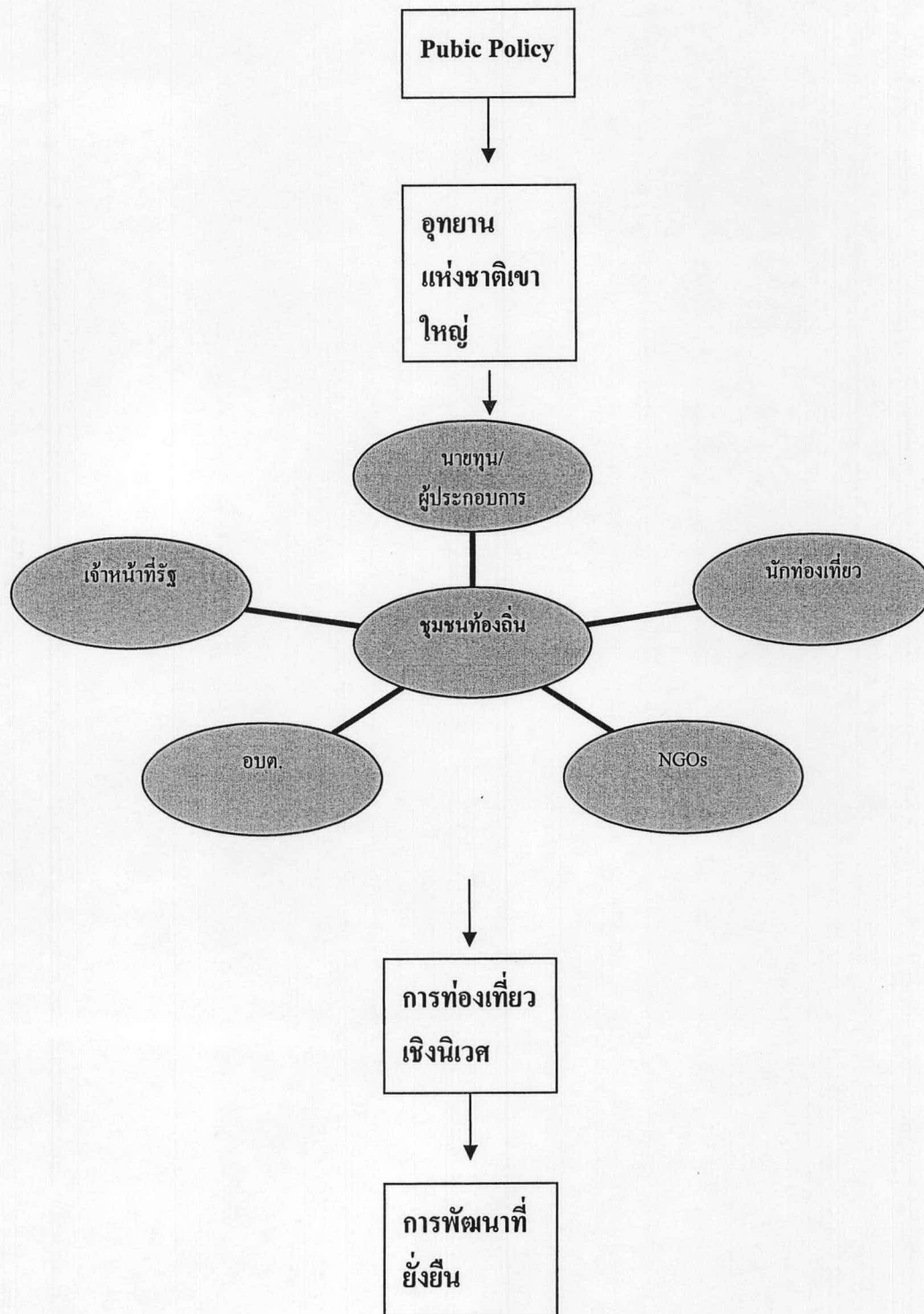
แนวคิดชุมชน (Community Oriented) มองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นขบวนการทางสังคมเพื่อปกป้องผลประโยชน์และทำการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน คือความพยายามของชุมชนในการปรับตัวภายใต้การเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและต่อเนื่อง ความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆภายใต้ผลประโยชน์มูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ถูกรัฐทำให้กลายเป็นสินค้ามีใช้เป็นปัจจัยการผลิตโดยการออกเอกสารสิทธิ์ และ ภายใต้ความขัดแย้งที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่อสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตในภาคการเกษตรและการประกอบอาชีพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนท้องถิ่น ในการสร้างความเป็นธรรมให้กับชุมชนท้องถิ่น สร้างอำนาจต่อรองกับภายนอกอย่างเป็นระบบมิให้บริษัทนำเที่ยวจากภายนอกมาเอาเปรียบ

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืน ในสถานะที่ชุมชนท้องถิ่นเผชิญหน้ากับปัญหาความยากจนและความเสื่อมโทรมของธรรมชาติแวดล้อม การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการนำรายได้จากการท่องเที่ยวมาใช้ในการแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาชุมชน ด้วยตนเอง รวมทั้งการจัดการและใช้ประโยชน์จาก

ธรรมชาติแวดล้อมสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งเน้นการยังชีพของชุมชนท้องถิ่นและความสมดุลของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นสำคัญ

กรอบแนวความคิดในการทำวิจัย (Conceptual Framework)

ตารางภาพที่ 11 : กรอบแนวความคิดในการทำวิจัย